

Joan Fort i Olivella

La Vall de Campmajor

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

47 MONOGRAFIES

**LA VALL
DE CAMPMAJOR**
Joan Fort i Olivella

80 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 80
Sèrie: Monografies (Núm. 47)

Primera edició en català: Novembre de 1998
Tiratge: 1.100 exemplars

Edició:
Diputació de Girona/Caixa de Girona

Director de la col·lecció:
Joan Domènech

Consell assessor:
Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Joan Badia,
Lluís Bayona, Xavier Besalú, Martí Cama, Narcís Castells,
Ramon Ceide, Josep Clara, Josep M. Corretger, Jordi Dalmau,
Marta Franch, Víctor Gay, Àngel Jiménez, Jordi Mascarella,
M. Aurora Martín, Enric Mirambell, Joan Miró, Joan Nogué,
Narcís Puigdevall, August Rafanell, Josep M. Rus,
Erundí Sanz, Carles Sapena, Josep Vicens,
Mariàngela Vilallonga, Carme Vinyoles.

Maquetació:
Pep Caballé

Redacció administració:
Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon 972 20 57 00.
Apartat de Correus 11. 17080 Girona

Secretaria i Distribució: Fina Poch

Infografia:
Palahí Arts Gràfiques, SL. Girona

ISBN: 84-86812-90-9
Dipòsit legal: Gi-1.129/98

LA NOSTRA PORTADA
El Castell de Roca i la Resclosa.

Índex

Situació	4
Cronologia	6
1. El relleu	8
2. Materials litològics.....	10
3. Hidrografia.....	12
4. Estanys i bullidors	14
5. L'origen de les aigües.....	16
— La gorga del Diable	18
6. El pantà que no es va fer	20
7. Les fonts	22
8. Els orígens.....	24
9. Sant Miquel i Sant Martí.....	26
10. Anant cap a Banyoles.....	28
11. Anant cap al Collell.....	30
12. Els Cartellà de Falgons	32
13. En Guillem Galceran de Cartellà	34
14. Els terratrèmols i les visites pastorals.....	36
15. Els remences	38
16. En Ramon Coll Ferrer	40
— El pla de les Bruixes	42
17. L'evolució de la població.....	44
18. Les cases	46
19. Les esglésies	48
20. Els castells	50
21. Els molins	52
22. Aiguats i pedregades.....	54
— Coses del segle XVIII.....	56
23. Les guerres napoleòniques	58
24. En Francesc Rovira	60
25. Fets de les guerres carlines.....	62
— Alcaldes i secretaris del segle XX.....	64
26. La Guerra Civil	66
27. La vida en temps de guerra.....	68
28. La postguerra	70
29. Els recursos.....	72
30. Fets i festes religiosos	74
31. Les comunicacions.....	76
32. La cultura	78
33. L'ensenyament.....	80
34. L'esport	82
35. Els anys de la democràcia.....	84
— Les coques de Santa Quitèria.....	86
36. L'aplec de Sant Ferriol	88
— La bóta de sant Ferriol.....	90
37. En Lluís Roura.....	92
— Bibliografia, agraïments i procedència fotografies ...	94

Situació

La Vall de Campmajor es troba a l'oest de la comarca del Pla de l'Estany, equidistant de Girona i Olot per carretera 24 quilòmetres, i a 9 de Banyoles. Limita al nord-est amb Serinyà, al nord-oest amb Sant Ferriol, a l'oest amb Mieres, al sud amb Sant Martí de Llémena, al sud-est amb Canet d'Adri i a l'est amb Porqueres, en un terreny dominat pels guixos i les margues, solcat per alguns estanys d'origen càrstic. No forma cap nucli urbà, sinó que les antigues parròquies de Sant Martí i Sant Miquel de Campmajor, Falgons, Briolf i Ventatjol estan constituïdes per un conjunt de masos i cases dispersos, que només arriben a formar modernament petits veïnats entorn de l'Hostal i de Cal Ferrer amb l'anomenat veïnat de Poca Farina.

Des del centre de la vall, una carretera de cinc quilòmetres porta fins a Falgons, i una altra fins al Collell i el Torn, poc abans del qual enllaça amb una que va a Mieres.

El municipi de Sant Miquel de Campmajor va agafar el nom d'aquesta parròquia, té 32,98 km² de superfície, i si bé cada parròquia conserva una forta personalitat, la consciència de formar una vall és clara des de molt aviat.

Aquesta condició de vall li ha propiciat un clima humit, amb boires freqüents a l'hivern, i que es torna més càlid als vessants assolellats de Falgons o de Ventatjol, afavorint els conreus de farratges i cereals i les pastures per al bestiar, especialment boví i oví. Les temperatures no solen baixar dels 5° sota zero a l'hivern ni pujar dels 35 a l'estiu, amb constants d'humitat força altes. Per això ara s'alternen els boscos de pins i alzines, però no hi manquen els roures, els arbres blancs i les oliveres, que en el passat havien estat molt més importants.

La població ha sofert, aquests darrers 40 anys, una davallada considerable, i ara es conserva estabilitzada per damunt dels 200 habitants (221 el març de 1998), molts dels quals treballen a Banyoles o voltants.

Cronologia

- 844** Carles el Calb dóna a l'abat Elies i als seus monjos la cel·la de Sant Pere al lloc de Mieres.
- 878** Lluís el Balb confirma a l'abat Ansemund la possessió de la *cel·la Sancti Martini*.
- 889** El bisbe *Servus Dei* restitueix al monestir de Sant Esteve de Banyoles l'església de Sant Martí, que havia fet construir l'abat Elies.
- 947** Amb motiu de l'acta de la consagració de Santa Maria de Finestres li donen un mas a Guixerres i vinyes *in villa Fulgoso*.
- 978** El comte-bisbe Miró dóna al monestir de Sant Pere de Besalú un alou al vilar de Briolf i al lloc de Ventatjol, i a la seu de Girona l'alou de Falgons amb la seva església.
- 1017** El papa Benet VIII confirma al monestir de Banyoles les cases, terres, vinyes i boscos que tenia a Falgons, a Sant Natzari i a can Nierga.
- 1019** Donen l'església de Sant Martí de Campmajor a la canònica de Girona.
- 1115** S'esmenta per primera vegada l'església de Sant Miquel de Mieres.
- 1182** A l'acta de consagració de l'església de Santa Maria de Porqueres es diu que el seu terme limita per ponent *ad fossam* de Campmajor.
- 1311** Unes 25 persones de la vall es confessen persones pròpies de Galceran de Cartellà, senyor de Falgons.
- 1392** Joan I ven a Hug de Santa Pau la jurisdicció de les parròquies de la vall.
- 1428** El terratrèmol destrueix totalment les esglésies de Falgons i de Ventatjol.
- 1462-1471** Primera guerra remença. El castell de Falgons és entregat pels pagesos a Francesc de Verntallat i al capità del duc de Calàbria.
- 1486** Ramon de Coll Ferrer signa a Girona, com a delegat dels pagesos, la Sentència de Guadalupe.
- 1483** La Verge del Collell s'apareix a Miquel Noguer, pagès del Torn.
- 1512** El bisbe Guillem Ramon Boïl dóna llicència per erigir altar i retaule de Santa Quitèria a l'església parroquial de Sant Martí.
- 1808** El capellà guerriller Francesc Rovira es destaca en la Guerra del Francès.
- 1860** La vall arriba als 958 habitants censats.
- 1912** Es fa la primera explanació de la carretera del Collell.

1936-1939 Guerra Civil espanyola. Es cremen les esglésies i hi ha nombrosos refugiats a les coves de les Balmasses i de les Heures.

1948 L'alzinar encara domina molt sobre el pi.

1950 S'inaugura la carretera de Falgons.

1953 S'inauguren les escoles.

1961 S'instal·la el telèfon.

1977 S'inaugura el camp de futbol actual.

1979 Primeres eleccions democràtiques. Surt alcalde Esteve Plana i Rovira.

1990 S'inaugura la pista esportiva.

1994 S'inaugura la reforma del local del Sindicat i se celebra el 1.150 aniversari de la fundació de Sant Martí.

1995 Surt alcalde Jordi Graells i Pané. Es reformen les escoles i s'inaugura la pista de petanca.

1996 Es presenta una moció de censura i Josep Fort i Olivella és elegit alcalde.

*Vista general de Sant Martí
de Campmajor.*

EL RELLEU

1

8

La vall de Campmajor està envoltada per un seguit de turons i muntanyes que li donen un aspecte muntanyenc ben agradable. La part central (215 m), gairebé plana, és vorejada a llevant pels turons de la Roqueta (244 m), de cal Guardabosc (272 m), de la Casanova i de la Casota (264 m), de can Petit Carrera (279 m), turó Rodó (277 m) i del Pujol (333 m), ja poblats de pins i roures.

El límit municipal amb Porqueres s'enfila per un altre turó de 309 m sobre l'Arn, i per can Barceló (372 m), per vorejar després tota la serra de Sant Patllari per sota can Nierga fins a un altre turó de 398 m tocant a can Vinyes, i després s'enlaira

fins prop del Quintanic als 649 m. Llavors, passant pel Roure Gros (686 m) el límit amb Biert s'enfila per sobre de Sant Nicolau fins al Puig de Ric i el Puig ses Arques (874 m), i arriba fins a la Pedra dels Tres Senyors (805 m) on ja dominen les margues roges.

Dels cingles de Golany (878 m), que dominen la vall per migdia servint de límit amb Sant Martí de Llémèna, es desprenen diversos serrats, el més ponentí dels quals forma el Puig Sumell i el Puig Sarroca (505 m), a recer dels quals neix la font de la Coma. La serra de les Portelles s'enlaira encara fins als 838 m al Puig Moner i als 811 m a la serra de Trentinyà, i també es perllonga cap al nord formant el

La vall des de Sant Nicolau es veu tota solcada de turons, i amb les típiques boirines matinals que li donen la humitat i verdor característiques.

Puig Saguàrdia (645 m), per davallar fins als 701 m al collet de Bastarra. Els xalions ens acompanyaran fins a Collferrer (463 m), on la serra s'enlaira amb formes arrodonides cobertes de pins en turons que ronden els 500 metres, com el Puig sa Guardiola, fins assolir els 625 m al Montfalgó, que presideix tot el sector de Falgons.

El turó d'en Bach, Puig Caterina (339 m), el Puig de les Senyores (308 m) i la Serra Mitjana (314 m), ja dins el terme de Mieres, dominen el sector boscos de

Ritort, on encara trobem la serra d'en Plana (309 m) i les dues cases que porten aquest nom.

Els Crous (309 m) són, tal com el nom indica, uns turons rocosos sota el puig de can Tallant (475 m), on ja comença el límit amb Sant Ferriol, i el Puig Castellar (424 m), on afloren les calcàries.

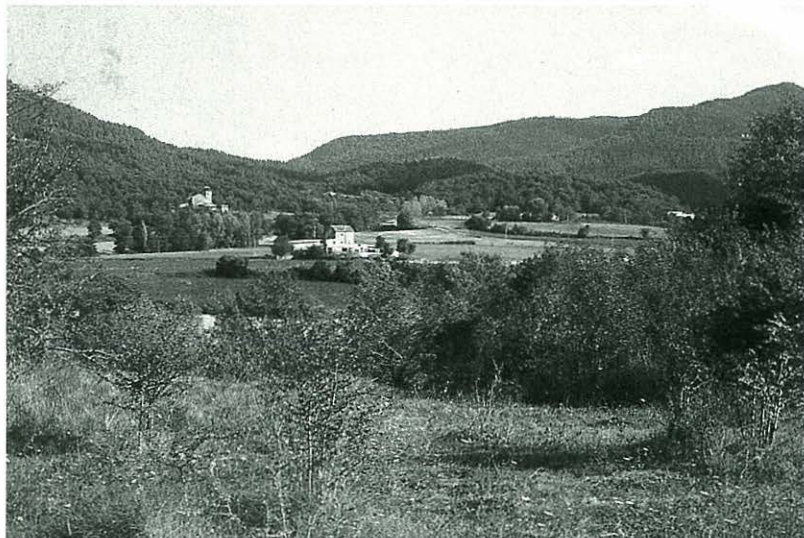
Damunt el Collell (285 m) hi ha Bellpuig (337 m), on s'assenta des del segle XIII una casa. La serra de la Cadamont assoleix els 481 m, i el serrat dels Piells els 275 m. La serra de Boquià assoleix només els 437 m i, junt amb el Pi de Sant Josep (456 m), domina el sector de Briolf. El bosc de Boquià ens porta, ja altra vegada per llevant, fins al

coll de Guixeres (374 m), on aflora encara el guix i el xalió i que ha servit des d'antic de camí cap a Merlant i Serinyà.

Aspecte nevat de Santa Quitèria amb els cingles de Golany, el volcà de Puig Moner i Puig Capell al fons.

9

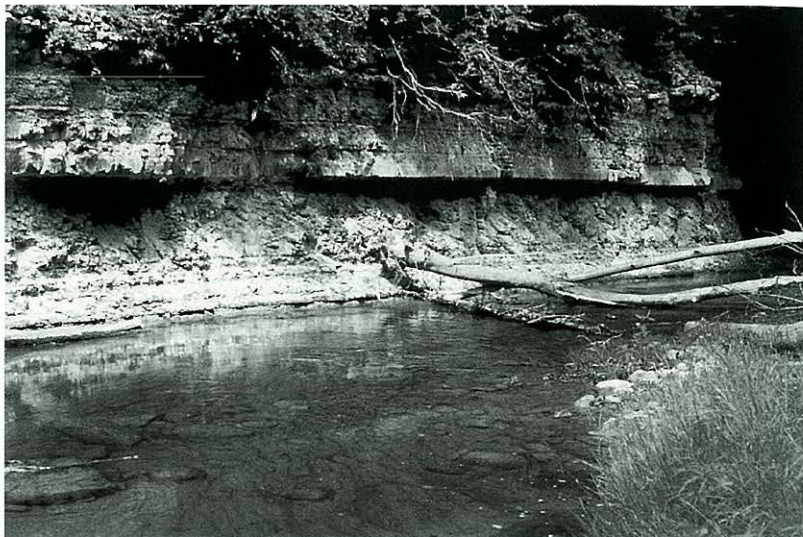

Finalment, la serra de can Ginestar es mou entre els 548 m del seu punt més septentrional, els 567 del seu punt més alt, i els 494 de la torre de can Ginestar. Per sota tornem a trobar alguns turons entorn dels 300 m que donen una fisonomia pròpia al nucli de Sant Martí o de Santa Quitèria (236 m), lleugerament enturonat, i al veïnat de Poca Farina.

Les serres de Campmajor o de can Ginestar i de Sant Patllari tanquen la vall per llevant.

MATERIALS LITOLÒGICS

2

La riera de Sant Miquel passat el passallís de la Caseta, on s'alternen les margues litificades amb les terroses.

10

Els materials de què estan constituïts aquests puigs i turons són diferents, així com els de la part més baixa de la vall, i això és el que li dóna una notable personalitat des d'un punt de vista geològic.

Segons Pallí, els estrats més elevats, tant topogràficament com estratigràficament, estan constituïts per una formació roja en la qual alternen margues, limolites i arenisques roges amb llits de conglomerats del mateix color, intercalats sobretot en la base. Presenten una potència aproximada en aquest sector d'uns 50 m, i originen la part alta dels relleus de Sant Patllari, Ginestar, Boquià i Montfalgó.

El conjunt abans descrit s'aguanta sobre una sèrie d'arenisques de gra gros amb nivells de biomicrites de petit espessor, localment microconglomeràtiques. Cap a la part inferior les arenisques són margoses, de gra fi al mig, riques en glauconita i amb ciment calcari. L'ur potència aproximada en el sector és d'uns 140 m, i forma els relleus enèrgics de les serres de Trentinyà, Portelles, Puig Castellar i Serrat de Briolf.

A les parts baixes dels vessants, les margues es presenten formant grossos bancs de color gris blavós, els "xalions", en capes poc inclinades que presenten una consistència força forta quan no han estat

exposades a l'aire, però enganyosa, ja que, una vegada al descobert, els meteors les disgreguen fàcilment i les preparen per a ser arrossegades.

Per altre cantó, els afloraments de guixos situats prop de Sant Miquel (pedrera de can Teixidor) i en el torrent de l'Arn (pedreres del Mas Nou i del km 26) marcarien també sengles alineacions anticlinals, anàlogues i paral·leles a les acabades de descriure i que es perllongarien cap a l'oest en direcció a Mieres. Precisament

aquesta presència de gruixudes capes de guix seria la que facilitaria, en dissoldre's, la formació dels estanyols.

Per últim, a les parts baixes dels vessants i plans inferiors de la cubeta de la vall s'han dipositat sediments moderns, que han pogut originar-se per erosió i transport de materials superiors, per lliscades, per velles surgències i enfonsaments càrstics amb els seus testimonis de travertins, estanyols, de base

En l'enfonsament de l'estanyol d'en Benet es veu la capa superficial d'argiles, sorres i llims amb alguns còdols de l'Holocè del sector central de la vall.

esquinçada, etc. Avui també apareixen aquests sediments com a lleties d'argiles grises, més ocres i rosades per l'oxidació, o en blocs de sediments de diferent grau, fins i tot travertínics, cimentats per les aigües calcàries, segons estudis d'Erundino Sanz.

El pou que va construir el Sr. Vidal Pardal el 1908 es va esfondrar amb l'enfonsament de l'estany del Camós, deixant a la vista el guix.

Així, entre can Soler i la Caseta, en la part inferior de la vall, es troben dipòsits de travertins i conglomerats ben cimentats, aflorants en alguns trossos i altres vegades recoberts per

El rec del Crous al clot de les Mentides deixa a la vista un gran tall a les margues blanques i grises digne de ser vist.

nivells de poca espessor de materials detrítics quaternaris d'una mida de gra molt variable. Aquest pla, en alguns trossos, està dividit en dos o més trams, separats per un escarpat d'uns 2 metres de salt.

Altrament és notable la presència de nummulits al serrat de Briolf. Per tot això, els sòls més aptes per al conreu han estat sempre els de la part central de la vall, especialment els coneguts com *els prats*.

HIDROGRAFIA

3

Infants pescant a la resclosa del molí d'en Prat el maig del 1978.

12

Segons Horaci Bentavol, el terme està travessat per dues falles, la que travessant de la vall de Granollers a la de Sant Miquel pel volcà Puig Moner es perllonga pel curs de la ribera de Falgons, entre les esglésies de Sant Miquel i Santa Quitèria, continuant més endavant pel riu Ser; i la que en forma d'anticlinal divideix entre si les muntanyes de can Ginestar i Sant Patllari, i des de Mieres travessa la vall de Sant Miquel fins a l'estany de Banyoles, fins a trobar-se amb la falla del Terri.

Aquestes falles, el circ de cotes altes perimetrals, la variable morfologia de la vall al llarg del temps, juntament amb les

surgències subterrànies en els enfonsaments, han determinat la xarxa fluvial.

El desguàs total de la vall es realitza pel definitiu curs de la riera de Sant Miquel, integrada en el Ser, aigües avall del molí de Roca, al Pla Baix, limitat per la confluència dels dos rius i en una cota aproximada del llit de 190 m.

Si des d'aquest punt remuntem el curs de la riera cap al sud en uns 3,8 km, assolirem la cota 205 m en el llit, sota el molí d'en Prat, a la cruïlla amb la carretera del Collell. Això representa un pendent d'uns 4 m per km. D'aquest tram de la riera en diem curs inferior.

Sobre la resclosa de l'esmentat molí, establim la cota en uns 210-212 m; i un quilòmetre més al sud, en el punt de cruïlla amb la carretera de Mieres, en 218 m. Remuntant-nos pel llit uns 3 km més arribem a les granges de can Cargol, a la cruïlla amb la carretera a Falgons, a una cota de 258 m. D'aquí al salt del molí el pendent és d'11-12 m per km.

Des d'aquesta cota de 258 m fins a les crestes del circ sud, de 800 m i més, en cursos diferents de 2 a 3 km, es forma el ventall del curs superior; de

ponent a llevant: els torrents de Falgons, del Corral, de la Coma, de can Serra, de can Sagnari. Cal afegir al sud-est, el torrent de Pujarnol i el de la Casanova, i a l'extrem sud-oest els vessaments de Montfalgó, el rec de la Quaranya i el Ritort a l'oest, que s'incorpora ja en el curs mitjà. En el marge de llevant també hi ha el rec de l'Arn. I més avall, cap al curs inferior, i per l'est, el rec de Santa Quitèria, el torrent de les Cases i els clots de Godall i de Guixeres. A l'altre cantó i al curs inferior, trobem diversos

El Ser al saltant de Roca i la gorga on la gent havia gaudit tant pescant i banyant-se.

vessaments de la Cadamont, el rec del Crous i el torrent del Pla de la Vinya.

El curs mitjà va ser modificat a primeria de segle entre la Casica i l'Hostal perquè feia diversos meandres i es negaven els camps, i l'any 1990 es va reforçar la llera.

Normalment la riera porta poca aigua. Quan la resclosa va grossa és degut a l'aigua dels recs procedents dels bullidors. El primer bullidor que s'estronca és el de Racó, per ser més amunt que els altres, i el darrer el de la Guàrdia. També la fan córrer els reixorts que es formen en el camí del Camós i prop de la Casanova.

El Ritort cobert de fulles.

La riera de Sant Miquel al seu pas tranquil sota el pont romànic de can Prat

ESTANYS I BULLIDORS

4

14

Una de les particularitats de la vall és l'existència d'una quinzena d'estanys o estanyols, alguns dels quals són bullidors. Precisament una de les cases més antigues del poble (segle XI) es diu ca N'Estany, si bé aquests són un tros més avall i se'n troben una cinquantena d'inactius.

Actualment n'hi ha 9 al sud de la carretera de Banyoles a Olot i 6 al nord. El més gran és el d'En Coromina. Segons conten, en enfonsar-se es va sentir un tremolor tan fort que es van trencar plats de l'escudeller, puix tota la casa tremolava. Fa uns 65 m de diàmetre i de 4 a 8 de fondària.

A uns 200 m de l'anterior hi ha l'estany Negre. Fa uns 26 metres de diàmetre i té sempre el nivell a 6 m per sota; el seu color és molt fosc, i ara s'hi fan unes llenties. A uns 12 m d'aquest hi ha l'estanyol Petit, que té 18 m de diàmetre i en el quan no neix aigua. En l'arbreda del costat hi ha un altre enfonsament, que és el més recent de tots.

A l'altre cantó de la ribera, ara ja confós amb un revolt d'aquesta, hi ha l'estany del Camós, format el 22 de maig del 1908, després que Joan Vidal i Pardal hi construís un pou. Al camp del damunt es pot veure com la terra cedeix, i quan plou molt el camí que va del Camós a can Planaferrana es converteix en

L'estany d'en Coromina és el més gran de tots i té aigua tot l'any, si bé darrerament es cobreix d'unes llenties.

un vertader rec a causa d'una sèrie de reixorts que hi brollen. Més enllà hi ha l'estany de Racó, que també s'origina d'uns brolladors i fa anar tot un rec, i el de la Balca. Un d'aquests dos es va fer el 1872. A uns 20 m a l'oest de la ribera i enmig d'un camp hi ha l'estany d'en Barraca, fet el 22 de juliol del 1980, i a l'est el dels Arbres. Tots s'han format en temps sec. El recorregut per aquests estanys està senyalitzat amb fletxes vermelles.

Al costat nord de la carretera hi ha un enfonsament d'uns 10 m,

l'estany d'en Benet, fet el juny del 1978. A l'oest del Ritort, passat la Guàrdia, hi ha un estanyol d'uns 35 m, molt poc profund i ple de joncs, conegut com l'estany de la Guàrdia, i uns 250 m més al nord el bullidor de la Guàrdia, conegut també per estanyol d'en Rovira o de la Cendra, per tenir aquest color. Es va començar a formar la vigília de Sant Miquel, 28 de setembre, de l'any 1732. Està format per dues concavitats i té uns 35 m de diàmetre. L'aigua surt d'una penya al peu de l'alta vora que el limita pel sud i en part de la següent. Fa anar un rec d'uns 50 litres per segon. Prop de la Casica se'n van formar dos, que es van tancar.

L'últim grup d'estanys és sota la carretera que va al Collell, just abans de la que va a Santa Quitèria. S'hi pot apreciar com l'aigua sorgeix en dos llocs de la

vora del marge, i una mica calenta, per la qual cosa s'anomenen els bullidors, que fan anar un petit rec i formen dos estanyols al costat oest de la ribera. Seguint la ribera encara es poden apreciar uns

L'estany de Racó s'omple d'unes surgències que fan anar un rec molt gros que va a parar a la ribera.

bullidors a cada costat amb el seus respectius estanyols. El recorregut es pot seguir mitjançant unes fletxes blaves.

Finalment, en el punt en què la carretera del Collell vol començar a enfilar-se, hi ha l'estany de les Tres Creus, en record dels tres estudiants del Collell que s'hi van negar.

El bullidor de la Guàrdia també es coneix com l'estany de la cendra pel seu color blau cendra degut als llims que hi ha al fons.

15

L'estany de la Balca agafa un color blau que li dona una gran bellesa.

L'ORIGEN DE LES AIGÜES

5

16

L'origen de les aigües dels estanys ha estat un tema controvertit. El meu avi -com jo mateix- havia observat que no havent pogut aquí els bullidors anaven, i que en canvi 36 o 40 hores abans havia pogut a la zona de la Seu d'Urgell, per la qual cosa suposava que les aigües vindrien del Segre, poc abans d'Oranyà.

Pere Alsius (1877 i 1879) estima que la formació d'estanyols té lloc després de perllongades pluges i quan es fonen les neus del Pirineu amb els vents que bufen de ponent. Suposa també que no hi ha comunicació entre els estanyols, en trobar-se en diferents cotes i ser més moderns que l'estany de

Banyoles, ja que se situen per damunt dels seus materials. Finalment, afirma que les aigües de la vall de Sant Miquel de Campmajor no es troben relacionades amb les de Banyoles puix que aquelles pertanyen a la conca del Fluvià mentre aquestes són de la conca del Ter.

Els enginyers J. M. Cornet i Lluís Marià Vidal pensaven que les aigües de l'estany de Banyoles, i potser també les de Sant Miquel, vindrien del Ter, entre Ripoll i Sant Quirze de Besora, on hi ha unes pèrdues importants.

Però el també enginyer Ignasi Bentavol assegurava que era gairebé impossible aquest

El camí del Camós presenta aquest aspecte quan brollen les surgències o reixorts, que el fan intransitable sense unes bones botes.

origen, ja que entremig hi havia el Fluvià, i que en tot cas creia més probable que s'originessin a la zona dels volcans, fet que permetria explicar a més el seu caràcter sulfurós i cendrós en alguns casos. Aquesta és també l'opinió d'Enric Vinyals, que troba estrats en sentit O - E i no pas N - S a una certa profunditat.

En canvi, molts dels estudis recents de l'estany de Banyoles s'inclinen per un origen a la zona de l'Alta Garrotxa, al Borró o més amunt de Sant Aniol

El bullidor de la Guàrdia, quan està sec, presenta aquest aspecte llimós molt característic.

d'Aguges, on hi ha grans bosses i falles, però encara no s'ha dit l'última paraula.

Observacions i mesures realitzades durant un any a la vall per J. Trilla, M. Sanz i Lluís Pallí han portat a calcular en uns 44 hm³ a l'any l'aigua surgent i que recull la riera; una mitjana mensual de 3,7 hm³/m, amb un mínim d'1 hm³ a l'agost i un màxim de 5 hm³ al desembre (1978). Per altra part, el contingut mitjà en SO₄Ca (guix) varia entre 1.400 i 1.100 parts

per milió, i el de bicarbonat càlcic al voltant de 300 parts per milió. També estimen la reserva hídrica de la vall en uns 128 hm³, aigua que, naturalment, es va renovant des de les seves fonts originals, encara imprecises, i que amb més o menys pressió discorre pels llentions subterranis de guixos fins a adoptar una coloració temporal o permanent.

Tanmateix, els corrents d'aigua més importants passen a 40 i 60 m de profunditat, i segurament alimenten l'estany de Banyoles i els bullidors. En dos pous construïts recentment, al costat de l'estany de la Balca i del

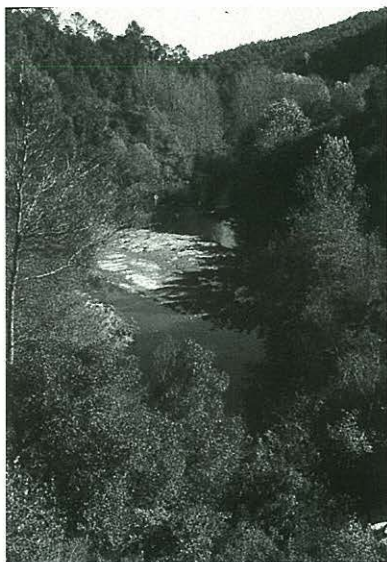

L'aigua del pou que hi ha al costat de l'estany de la Balca, que normalment està a 40 m, quan revenen els bullidors fins i tot vessa pel brocal.

bullidor de la Guàrdia, el nivell queda normalment a 40 m, si bé quan vénen els bullidors l'aigua vessa pel brocal i d'un marge proper surten tres brolladors, fent anar un rec que es troba amb el que ve de l'estany de Racó.

El camí del Camós quan brollen els reixorts es converteix en un rec com qualsevol altre.

LA GORGA DEL DIABLE

La gorga del Diable des del camí de Briolf. Segons la llegenda, santa Àgata va evitar que el diable negués el poble.

La cabanya dels Segalars, casa on habitava la pastora que segons la llegenda era santa Àgata.

En les corbes que descriu el riu Ser al seu pas entre els termes de Sant Martí de Campmajor i Briolf, després d'haver rebut les aigües del Ritort i d'algunes riberes, el seu corrent es torna cada vegada més assossegat fins que quasi es para en els embassaments o gorgues que es van succeint al llarg de la vall.

Una d'elles l'anomenen els naturals "la gorga del Diable". Allà el riu assoleix una amplada de vint metres. A la dreta, seguint la direcció de les aigües, la riba forma una petita platja vorejant la muntanya on es gronxen els joncs, i més enllà les farigoles i les alzines. Però al marge esquerre s'aixeca un immens penya-segat compost de tremendes masses d'arenisca, de què, descalçat per les pluges, més d'un tros ha rodat malmès.

Cap a la seva meitat, en el punt on assoleix la seva major amplada, una grossa muralla la

creua perpendicularment de l'una a l'altra vora, partint-la en dues parts. Aquest mur no surt a la superfície, sinó que queda submergit a tres brases per sota el nivell de les tranquil·les aigües. El constitueixen blocs d'arenisca de formes regulars, i semblen els carreus d'un baluard ciclopi.

Sobre l'origen d'aquesta misteriosa paret contenen els pagesos del lloc aquesta llegenda: El diable estava molt descontent perquè feia temps que no aconseguia guanyar ànimes per a l'infern entre els feligresos d'aquesta comarca. I va resoldre castigar-los. Amb aquest fi va començar a aixecar un gros dic a través del riu Ser. Albergava l'esperança que l'aigua quedaria embassada i, en acumular-se, inundaria els camps veïns, destrossaria les tanques, cobriria les brancades dels arbres més alts i fins i tot arribaria a l'alçada del campanar de Sant Miquel.

El Ser prop de la gorga del Diable forma paratges d'una gran bellesa.

Les petjades del Diable són segurament els forats de la palissada d'una resclosa, igual que les que hi ha damunt el saltant de Roca.

Tanmateix, al mas els Segalars hi havia una pastoreta, vinguda de llunyanes terres, que mentre peixia un petit ramat d'ovelles filava incansable. Un dia, seguida del seu escamotet de bestiar, es va dirigir a la vora del Ser.

En veure l'obra demoníaca i el gran perill d'inundació que corria tota la vall va tocar amb la seva filosa el mur, el qual va caure desfet com per encanteri. Al matí següent es va repetir l'operació. I d'aquesta manera, durant un temps, allò que el diable edificava durant la nit es desplomava a l'alba per acció de la pastoreta.

Satanàs, molt irritat en comprovar que el seu pla no donava resultat, es va quedar una vegada arraulit darrera una roca, a tocar el dic, esperant castigar aquell que invariablement s'atrevia a esfondrar la seva venjança.

Amb el sol va baixar la sagala. En veure-la, el

dimoni va sortir violentment del seu amagatall i es va disposar a abalancar-se sobre ella. Però la pastora va fixar els seus ulls blaus en el cel, resant, i va fer amb la seva filosa el senyal de la creu.

Davant aquest signe el diable va llançar un bruel tremend i, muntat en un cavall infernal, va fugir d'allà com un llamp.

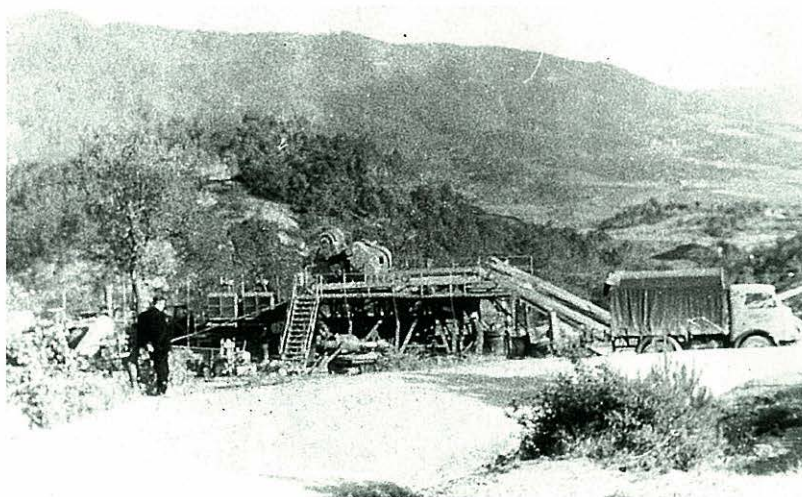
També va desaparèixer la joveneta, que no era altra que santa Àgata, segona patrona del poble de Sant Miquel de Campmajor, i el mur va quedar definitivament destruït.

A més de les restes de la muralla, la gent del veïnat de Roca, quan encara hi vivien, ensenyaven als curiosos les petjades que va deixar el cavall de Satan en donar, en la seva fugida, una potada terrible sobre una de les penyes.

(Dolors Coll)

EL PANTÀ QUE NO ES VA FER

6

20

La política d'embassaments del règim de Franco va portar a projectar-ne un a la vall. Havia de recollir les aigües del Fluvià a través d'un túnel que creuaria la muntanya i les de les rieres del municipi. Tot estava ja planejat. La presa s'havia de fer al veïnat de Roca. S'hauria inundat tota la part plana del terme, fins al pont del Marsol.

Malgrat que el projecte d'aquesta gran obra ja havia aparegut al *B. O. E.*, encara no s'havia donat oficialment la notícia al poble, per evitar pànics innecessaris. Els enginyers encarregats de la seva realització van notificar al meu pare, que llavors era alcalde, que el començament dels treballs era imminent.

Amb tot, abans havien de mirar l'estat del subsòl, per la qual cosa es van fer sondeigs per tot el terme per determinar quins tipus de materials haurien de suportar el pas de l'aigua.

En fer aquests sondeigs es trobaven amb el fet que sovint se'ls esfumaven els tubs en trobar grans concavitats en el guix, fet que evidenciava la inutilitat del projecte, ja que en tot cas se'ls hauria fos l'aigua en comptes de poder-la embassar com realment pretenien.

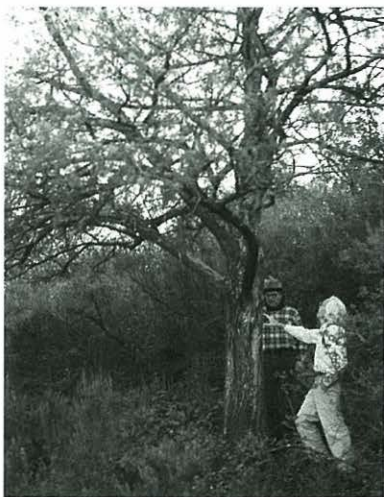
Mentre les màquines perforadores prosseguien la seva feina, en una conversa entre la gent de can Planaferrana i un capellà que temps abans havia estat vicari de Sant Miquel, el

Les perforacions a la recerca de gas i petroli que es van fer prop del Crous no van donar resultat però van causar força enrenou.

capellà va manifestar que seria convenient fer una súplica a santa Àgata amb el fi que, de la mateixa manera que antany havia destruït la presa del diable, influís ara per tal que no es construís el pantà, i així ho va fer.

Pocs dies després, els enginyers van comunicar a l'alcalde la impossibilitat de seguir endavant amb el projecte, per una raó ben senzilla: el subsòl, de guix, no hauria retingut l'aigua, sinó que s'hauria filtrat.

L'any 1961 també es van fer prospeccions petrolíferes a càrrec de l'empresa Pergeo, de

El càdec dels Tres Termes de Boquià llueix la seva grandària en les paraules del fotògraf Ernest Costa, que es troba sota seu a la foto.

Milà, i més tard per al gas. Aquests darrers anys s'ha tornat a parlar de construir una presa a Esponellà, però s'ha desestimat pels mateixos motius.

Cada vegada hi ha més despesa d'aigua per a les persones i el bestiar, per la qual cosa els darrers anys s'han fet nombroses perforacions per buscar aigua. En general han donat resultat, si be no del tot satisfactori, perquè alguna de les deus, que es troba a uns 60 metres, porta dissoltes algues, ferro i substàncies sulfuroses entre altres, semblants a les de l'estany de la Puda de Banyoles.

Els arbres monumentals

El bosc de la vall ha estat i està sotmès com arreu a un procés d'explotació i abandó excessius. L'abandonament de les cases situades a les parts més altes, el fet de no estassar quasi gens quan es talla i deixar bona part de la brancada, afegits a la humitat característica del lloc, han propiciat el creixement de la bardissa i les lianes, fent bona part de bosc intransitable per al gènere humà.

El castanyer de Sant Nicolau ens recorda el costum ancestral d'anar a collir castanyes per Tots Sants.

El roure gros de la serra de can Ginestar es veu sobresortir des de molts punts de la vall, però costa una mica de trobar-lo en mig del bosc espès.

El Pla d'Espais d'Interès Natural inclou la baga de Sant Nicolau, on hi ha una bonica fageda i el castanyer de Sant Nicolau, dins l'espai Rocacorba - Puig de la Banya del Boc.

El llibre d'Ernest Costa, Joan Pontacq i Jordi Porxas *Arbres monumentals. 101 plantes d'anomenada del Pla de l'Estany* inclou 4 exemplars d'alzina, 4 de roure, un de pi, un de castanyer i dos de càdec de la Vall de Campmajor. El bosc en general i determinades plantes són un patrimoni natural que cal conservar amb cura.

LES FONTS

7

*A la font de l'Arn,
la gent del veïnat
va a buscar-hi l'aigua.*

22

Dolors Coll va recollir el nom d'una quarantena de fonts escampades per tota la vall, però algunes estan perdudes.

Destaquen pel seu cabal i la situació la font de Sant Nicolau, al costat del camí que puja al santuari de Rocacorba, arranjada pel Centre Excursionista de Banyoles, tal com recorda una inscripció amb l'escut de l'entitat, lloc de parada obligada per a mirar la vall, l'ermita i els grans castanyers que l'acompanyen; i les fonts Nova, de la Coma i de can Sagnari, a la part alta de la vall.

A Falgons hi ha la font de can Sitjar, de Sant Ferriol i dels Casos i la de mas Ferriol. Ja en

terme de Porqueres, però just al límit, hi ha la font de l'Arn, on va a buscar aigua tota la gent del veïnat i molta de Banyoles, encara que és una mica guixosa. Prop del molí d'en Plana hi ha la font de Ritort, més amunt de Santa Quitèria la font de cal Rei, en el camí de Sant Miquel als Crous pel Pla de la Vinya, la font de Llinars, i prop del pont de can Prat, la de l'Omera.

L'any 1952, que va ser de molta secada, la gent havia d'anar a buscar aigua a la font de l'Omera, perquè molts de pous es van assecar i va ser l'única deu que va aguantar.

Més amunt de Godai hi ha la font de Raig i, passat el pont de

la Caseta, malauradament mig enrunat, hi ha la font Pudosa. A l'altre costat de la riera de Sant Miquel, pel cantó de Ventatjol, hi ha la font de la Teula. Ja tocant el Ser, passat can Pla, hi ha la font de Can Pla, ara canalitzada, i pel cantó de Briolf la font de ca l'Esquerp. La font de Briolf es troba al costat del camí que des d'aquesta església s'enfila fins a dalt la serra, i té un dipòsit de pedra per recollir l'aigua.

Finalment, des del Collell, un caminet planer i molt agradable

ens porta en deu minuts fins a la font de les Delícies, lloc de passeig obligat des del santuari.

L'expressió "fer bugada" podria trobar una explicació fefaent del seu origen germànic, molt ben explicat per Joan Coromines, en la font de Bugra, situada sota Golany a tocar el camí mercader, en un indret on la fageda és ben esponerosa, ja que *bûk* vol dir "faig" en el germànic comú i hi ha dades sobre l'ús de la cendra de faig per a la bugada. Altres mostres del fet que el senyoriu germànic s'apoderà de la societat catalana són el

*La font de les Delícies,
prop del Collell,
ha fet les delícies
de molts joves
estudiants
i capellans.*

verb brodar i les paraules bena, banda i sabó, i els colors blanc, blau i gris.

En el camí del Torn es troben les fonts de can Jofre, al costat mateix de la casa, i la de la Brugada, a tocar el riu.

Història de la font dels Casos

Abans s'anomenava font de can Sus, que vol dir pròpiament Casadamont. Se sap que, el dia 16 d'abril de 1392, Simó de Sitjar i el seu fill Pere es van presentar al rector, Guillem de Pi, de Falgons, a qui van dir: "Vostè sap que cada any encarreguem tres misses per les ànimes dels nostres avantpassats, Pere de Sitjar; Bernarda, la seva muller; i Vidal, el seu primogènit. Si vol, en comptes de pagar-li anualment 18 diners barcelonesos per aquests cultes, li donaríem per sempre la font de Cansús; i vostè i els seus successors estarien obligats, també a

perpetuïtat, a celebrar cada any les tres misses per als nostres difunts".

El capellà, Guillem de Pi, va acceptar. Després, el notari Bernat Serra, de Banyoles, va fer l'escriptura. Van fer de testimonis Arnau i Berenguer de Canal i va signar el document el senyor de Cartellà, Pere Galceran III. El pergami es conserva a l'Arxiu Capítular de Girona. Des d'aquell dia del segle XIV fins avui s'ha vingut respectant aquest conveni, encara que no sense discussions.

La font de can Sus, ara del Casos, que després d'un llarg plet va quedar del rector de Falgons.

ELS ORÍGENS

8

*Can Nierga,
casa esmentada
el 976 i avui
restaurada com
a residència-casa
de pagès.*

24

No sabem res de l'època prehistòrica. Només s'han trobat unes poques restes ibèriques al Puig Castellar i romanes a la torre de can Ginestar, a part d'una moneda emporitana. Sembla que antigament hi podia haver hagut un gran estany, però no n'hi ha cap prova evident. La gent de can Bahí, que abans estava més amunt, explica que els seus avantpassats anaven a buscar el foc a Biert, nom que Joan Coromines atribueix a l'iberobasc *biderr-ti* "el lloc del camí".

La història comença a mitjan segle IX, lligada amb el monestir de Banyoles, ja que en un document de l'any 889 es diu que l'abat Elies va fundar la

cel·la de Sant Martí, a la vall de Mieres. Aquest abat només consta en un diploma de l'any 844, en el qual el rei Carles el Calb li donava la cel·la de Sant Pere, al lloc de Mieres, i la casa de Santa Maria, a Vilert. Sant Martí, però, no surt fins al precepte de l'any 878.

L'any 850 el *h'ajib* 'Abd al-Karím ibn Mug'it" devasta Barcelona, assetja Girona i ataca l'àrea pirinenca. Potser llavors es va produir la batalla en el "Camp Major" que va donar nom al poble i a la vall, i que va motivar l'abat a aixecar una església en honor de sant Martí de Tours.

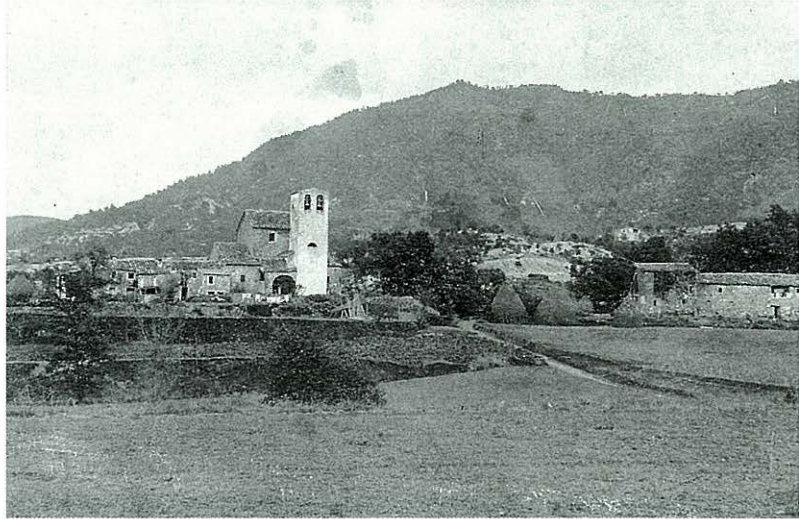
El document de l'any 889 és fruit d'una disputa per les rendes entre l'abat de Banyoles

i el bisbe de Girona. El veredict, però, va ser a favor de l'abat, de manera que només havien de pagar al bisbe dos modis, entre el vi i l'anyada, de cadascun dels sacerdots, i aquests havien de rebre totes les dècimes i oblacions eclesiàstiques, la qual cosa fa pensar que ja hi hauria llavors una certa població. Precisament aquell mateix any el rei Odó va atorgar un precepte al prevere Wifred i els seus germans Sindila i Imbolad,

*Postal antiga de
Sant Martí de Campmajor,
que va ser la primera
església del poble.*

pel qual els concedia, entre altres béns, en un altre lloc de la vall de Mieres, els vilars que anomenen Guixeres.

L'any 947, amb motiu de la consagració de l'església de Santa Maria de Finestres, un tal Isarn precisament li va donar un mas a Guixeres, amb terres i

vinyes, i un tal Castellà sis sesterades de vinya a Falgons (*in villa Fulgoso*).

L'any 976 el prevere Prim feia donació al monestir de Sant Joan (que després seria de les Abadeses) d'una gran possessió a Mieres, que arribava fins als Crous, una peça de terra a la *Coma Felgosa* i una altra peça sota can Nierga.

El 957 s'havia produït una revolta d'alguns nobles del

*La sala de Guixeres,
mas ja citat el 889,
tenia algunes columnes
amb detalls molt primitius,
que avui malauradament
ja no s'hi poden veure.*

comtat de Besalú, que va acabar amb la vida del comte Guifré II. Alguns dels revoltats tenien béns a la vall de Campmajor, ja que, uns anys més tard, el 978, el comte-bisbe Miró va donar al monestir de Sant Pere de Besalú, acabat de fundar, un alou que tenia "a les adjacències de la vall de Mieres", limitant amb el que acabo d'esmentar, al lloc que denominen "vilar de Briolf" i al lloc que anomenen Ventatjol, i l'any següent confirmava aquesta donació, afegint que eren de Sesemund, basador o traïdor, i a més en feia una altra a la seu de Girona de l'alou de Falgons amb la seva església i els delmes, primícies i oblacions.

SANT MIQUEL I SANT MARTÍ

9

Vista de Sant Miquel
de Campmajor des de
Puig Castellar.
El terme és tot dispers.

26

L'any 1017 el monestir de Banyoles va aconseguir una butlla papal que confirmava els seus béns, segons la qual tenia cases, terres, vinyes i boscos a Falgons o en els seus termes, i cases, terres, vinyes i selves a Sant Natzari i a can Nierga, però on en canvi no es parla de Sant Martí.

El nom de Campmajor no surt, però, fins al 1019, en què Ermessenda, germana del bisbe Pere Roger, Ramon Berenguer I, comte de Barcelona, i el mateix bisbe van donar a la canònica gironina "*ecclesiam Sancti Martinis de Campo majore cum omnibus suis pertinentibus*".

En canvi el 1096 i el 1175 es

tornen a esmentar com a possessions de Banyoles les esglésies de Sant Martí de Campmajor i Sant Vicenç de Falgons, i el 1115 els germans Berenguer i Ramon Arnau de Vilademuls van evacuar i definir a favor del monestir de Sant Joan les Fonts els delmes de Sant Miquel, que l'escriptor escriu *Sancti Michaelis de Milliaris*, amb l'alou de Fonts que havien permutat amb el vescomte Udolard i la vescomtessa Ermessenda.

El 1151, en un recull dels usatges i lleudes que havia de rebre el comte de Barcelona a les viles de Besalú i el seu terme comtal, es diu que té a la parròquia de Sant Martí de Campmajor 4 sesters i mig de civada i 1 quartera de forment, i entre Brugueroles

(Mieres) i Ventatjol 9 porcs i 10 sesters de blat, i a més d'això té allà el batlle 10 sesters de civada i 1 quartera de forment en feu; i s'apropia d'aquest honor des de llavors el pagès Guillem de Campmajor. Per això, en aquest honor, el comte hi perd un porc i un sester de civada. És la primera vegada que s'esmenta aquest llinatge.

El 1157 Guillem Ademar, senyor de Porqueres, la seva esposa Agnès i el seu fill Ademar van restituir al bisbe de Girona Berenguer Guifré, entre altres, les esglésies de Sant Martí de

Campmajor i de Sant Vicenç de Falgons, que posseïen injustament.

El 1392 el rei Joan I vengué a Hug de Santa Pau tota la jurisdicció de les parròquies de la vall del Ser, entre les quals també hi havia les de Campmajor.

Una sentència de la reina Na Maria d'Aragó de l'1 de juliol de l'any 1430 disposava que els notaris de Banyoles eren els que havien d'autoritzar testaments, codicils i altres escriptures dels veïns dels llocs de la rodalia de Banyoles, entre els quals s'esmenten Falgons i Sant Miquel de Campmajor.

Al segle XVI es va escampar el culte a santa Quitèria, de manera

que el 1512 el bisbe Pere Boïl va donar llicència a Joan Coma per erigir un altar i retaule de Santa Quitèria a l'església parroquial de Sant Martí.

A la primeria del segle XVIII Sant Martí va deixar de ser parròquia i es va convertir en sufragània, però s'hi ha seguit enterrant fins avui i encara s'hi diu missa per sant Martí i per santa Quitèria.

A Sant Miquel hi havia un baldaquí d'estil neoclàssic amb la imatge de sant Miquel trepitjant el dimoni que encara avui es conserva posat en un altre altar. Quan hi va haver la reforma, després del Concili Vaticà II, que obligava a dir la missa de cara als fidels, es va tirar a terra, no sense l'oposició d'alguns feligresos.

L'església de Sant Miquel ha sofert múltiples reformes al llarg dels seus gairebé 9 segles de culte.

Al cementiri hi havia sepultures a terra i altres adossades a l'absis de l'església. Però cap a l'any 1950 el bisbe va dir que s'havien de treure, i s'acordà construir el cementiri actual, amb nínxols, un lloc per guardar els difunts accidentats i un altre per al carro de morts, que per cert encara es conserva.

L'altar major de santa Quitèria. El culte a aquesta santa es va introduir al segle XVI i ha perdurat fins avui.

ANANT CAP A BANYOLES

10

El carro i el remolc de can Sitjar de Falgons mostren un dels canvis més importants en l'agricultura d'aquest segle, la mecanització de totes les feines.

28

Des de l'Edat Mitjana que la gent de la vall ha hagut d'acudir a Banyoles per als més variats afers, com anar a cal notari, a comprar, a ballar i sobretot al mercat.

El 14 d'abril del 1226 el rei Jaume I concedia dos privilegis a la vila de Banyoles, pel primer dels quals posava sota la seva salvaguarda tots els que anessin i tornessin de les fires i mercats de la vila de Banyoles, i pel segon concedia a l'abat i monestir el privilegi perpetu i exclusiu d'escripcions, notaria i cúria pública de la vila de Banyoles i del seu districte. El 1243, també els va concedir de poder celebrar fires durant la setmana de la festa de sant Martí.

Els camins solien ser molt dolents i el viatge, sobretot en temps de pluges, es podia convertir en un calvari. Els carros que portaven el blat a moldre sovint s'encallaven. En els temps moderns a l'autobús de la T.E.I.S.A. es barrejaven persones i aviram, a dins i al damunt de la baca.

La carretera estava tan malament que l'any 1951 van haver d'enviar un àlbum de fotografies al general Franco, on es veien els ànecs nedant a les fotges, o com havien de posar-hi branques per poder passar. La cosa va fer efecte, i poc més tard s'enquitrava, però sempre ha estat en força males condicions, sobretot quan hi passaven els camions que portaven greda de Santa Pau.

Molta gent es portava la xuia o el pa i botifarra i se'l menjava o anava a dinar en alguna casa o hostel.

Les motos primer i els cotxes després han escurçat notablement el trajecte, però les gelades a l'hivern han propiciat molts accidents, de manera que gairebé cada revolt recorda algú que n'ha sortit fora o hi ha tingut alguna topada. Això sí, també hi ha trobat l'ajuda oportuna.

L'auto de línia ara només circula dimecres i dissabtes, però també hi passen els autocars que porten gent del Collell o la gent que va a veure Santa Pau i la zona volcànica de la Garrotxa, i els diumenges molts de ciclistes.

A més de la gent de la vall que estudia o treballa a Banyoles i voltants, també n'hi ha molta que hi viu i que ve per les festes o a cacera, de manera que sempre hi ha moviment. Un bon grup de caçadors de Banyoles, Mieres i Sant Miquel es troben els dijous i els diumenges a l'Hostal per planejar la cacera i fer el toc. Darrerament s'han arranjat diverses cases de cap de setmana i vacances i altres per a turisme rural.

Actualment la major part dels pagesos són socis de la Cooperativa Agrícola de Banyoles, i hi porten molts dels

La carretera de Falgons ha vist en els seus prop de 50 anys d'existència moltes baixades i pujades a i de Banyoles.

29

productes que es necessiten per al camp o el bestiar, com pinso, medicaments i altres. El metge resideix a Sant Miquel, però té cura del Collell, el Torn, Mieres i Sant Miquel, i visita a Mieres i a l'Àrea Primària de Salut de Banyoles.

Molta de la gent que ha marxat de Sant Miquel han anat a viure al barri de les Pedreres de Mata, de manera que hi ha un carrer que és conegut com el dels santmiquelencs.

A la recta de Sant Miquel tothom corre tant com pot.

ANANT CAP AL COLLELL

11

Les parròquies de la vall van en romeria al Collell des de començament del segle XVIII. Aquesta imatge correspon a la romeria de l'any 1945.

30

Si bé la llegenda en remunta l'origen a final del segle VIII, la primera notícia documentada d'aquest priorat ens duu a l'any 1181, data en la qual ja hi havia una confraria. Però el 1231 Pere de Cartellà ja el va dotar amb els seus feus, censos i dominatures de la parròquia de Ventatjol, dotació que ratifica el seu mig germà patern Pere Galceran de Cartellà en el seu testament, datat el 13 de gener de 1242.

El 1233 posseïa el mas Rodeja de Ventatjol en indivís amb les Carreres; el 1257 Pere Mas, de Banyoles, li confirmava la donació del mas Soler de Ventatjol, efectuada pels seus avis; el 1286 comprava a

Garsenda de Rodeja la borda de Rodeja, situada entre el mas Casademont i l'església de Ventatjol; i el 1312 tenia els masos Font de Guixeres i Costa.

El 1427 consten com a homes propis del Collell els masos Soler, Bellpuig, Rodeja i el Pou, de Ventatjol; i els Safont i Vidal, de Sant Martí de Campmajor. I en un llevador de l'any 1441 consten els següents masos: les Carreres, Costa, Bellpuig, Pou, Rodeja, Soler, Piells, Serra, Puig-Serra, Aulet i Casademont, de Ventatjol; Roure i el Serrat, de Briolf; Guixeres, Safont, Godall, Costa, Vidal, Samasó, Coll, Oliveres i Güell, de Sant Martí de Campmajor; Cros, Jofre, Bosch, Roca, Rovira i Planaferrana, de Sant Miquel.

Després vindria una època d'abandó, que portaria a la profanació i l'interdicte, fins que el 24 d'octubre de 1483 la Verge es va aparèixer al llaurador del Torn Miquel Noguer.

Des del 1490 una persona de la vall era paborde encarregat de l'administració del santuari. El 30 de març del 1493 el rei Ferran II el va posar sota la seva protecció, guiatge i salvaguarda, i sembla que l'estiu del 1496 el va visitar. A causa de les malvestats de la guerra, malalties, inundacions i pedregada produïdes entre

El mas Godall, ara a terra, havia pertangut al priorat de Santa Maria del Collell.

1710 i 1714, van acordar, junt amb les altres tres valls dels voltants, anar-hi cada any en processó el dia del Dolcíssim Nom de Maria (el diumenge després del 8 de setembre), però ara la romeria es fa el diumenge després de sant Marc (25 d'abril).

Des del 1852 va funcionar com a seminari diocesà i des del 1876 com a col·legi de segon ensenyament depenent de l'Institut Provincial de Girona, la qual cosa li ha donat una notable vitalitat. Els seminaristes s'estatjaven a les cases, on ajudaven a llegir i escriure o fins i tot a portar la llet, amb la qual cosa s'establia un vincle important entre tots, i molts joves del municipi hi han estudiat a mitja pensió.

Essent rector Mn. Josep Corcoy (1903-1913) es va fer la carretera que enllaça Sant Miquel amb la de Banyoles a Olot, i moltes obres al col·legi, es va instaurar la festa anyal de l'Aparició, i precisament en la de l'any 1915 es va posar la primera pedra de la basílica, que no s'acabaria fins a l'any

La marededéu de Ventatjol, bell exemplar d'alabastre gòtic, ara es troba a la capella de l'Aparició de Santa Maria del Collell.

1947, a part de fer el cementiri de Ventatjol.

Durant la Guerra Civil va servir de quarter militar i de presó de feixistes, dels quals en van morir 48 metrallats.

Els temps i els sistemes d'ensenyament han canviat i, segons les darreres notícies, sembla que el Collell, com a col·legi, ha arribat al final de la seva història.

Cada any per sant Marc es feia la romeria al santuari del Collell, amb nombrosa participació, com mostra aquesta foto de l'any 1979.

ELS CARTELLÀ DE FALGONS

12

32

Falgons en especial i tota la vall apareix íntimament lligada amb la família dels Cartellà, que posseïen el castell. La llegenda fa remuntar la nissaga al temps de Carlemany i també els vincula amb la fundació del Collell, però de fet no apareixen als documents fins al 985, any en què Guillem de Cartellà va participar amb el comte de Besalú Oliba Cabreta en la reconquesta de Barcelona pel comte Borrell.

Guillem de Cartellà va lluitar el 1010 contra els sarraïns a les ordres del comte de Besalú Bernat Tallaferro en les victòries d'Albesa i de Còrdova. Pere Galceran I, cap a l'any 1166, va lluitar al cost d'Alfons II d'Aragó en les guerres contra el comte

Ramon de Tolosa, i el seu fill Pere I va servir Pere el Catòlic.

En un terreny més proper, Arnau Guillem I, junt amb els seus germans Berenguer (abat de Sant Feliu de Girona), Galceran, Pere i Guillem, l'any 1124, va tornar unes esglésies al bisbe de Girona Ramon d'Usall, entre les quals hi havia la de Cartellà.

El 1211 Pere de Cartellà, fill de Pere Galceran I, va donar i infeudar part dels delmes de les parròquies de Sant Miquel i Sant Martí de Campmajor a Guillem de Torroella, senyor del castell i terme de Torroella de Montgrí, amb l'obligació de servir-lo amb dos cavallers de paratge, amb cavalls, escuts i llances, i amb tres almogàvers rodellers amb

El castell de Falgons, seu del llinatge dels Cartellà, segons la llegenda, un dels 7 barons de la fama, presideix encara amb fermesa la contrada.

cuirasses, cabassets i llances curtes en la jornada que havien de fer en servei del comte-rei de Catalunya-Aragó Pere I el Catòlic en socors del rei Alfons VIII de Castella, contra Miramolí el Verd, que, amb un exèrcit de 25.000 moros, havia entrat a Castella.

El 1311, unes 25 persones de la vall van confessar ser homes propis o tenir peces de terra de Galceran de Cartellà, senyor de Falgons, i el 1319 aquest noble reconeixia tenir pel bisbe de Girona la dècima o una tercera part d'aquesta, de 19 masos. A més de Guillem Galceran II, la família ha donat destacades

La cavalcada medieval surt cada any del castell rememorant les gestes del més famós del Cartellà, Guillem Galceran II.

figures, que han portat el nom de Falgons amb gran honor molt lluny d'aquí.

Així Ramon de Cartellà va ser governador de Cap Sugador, a Sardènia, i va morir en l'assalt al lloc d'Isela, Nàpols, a les ordres del rei Alfons V, semblantment a Guerau de Cartellà, que va morir en una batalla naval contra els genovesos. Alexandre I va servir cinc anys a Flandes, i a França, el rei Felip II. Allà, amb ocasió de la guerra dels Hugonots, va prendre part amb Alexandre Farnesi en el

La pedra dels Tres Senyors marcava el límit dels senyors dels castells de Falgons, Granollers de Rocacorba i Rocacorba, i ara dels municipis.

socors de París el 1592, i va defensar Perpinyà amb 100 arcabussers pagats a costa seva. Guillem de Cartellà va ser abat de Banyoles des de 1226 fins a 1252, Constança de Cartellà priora de Santa Maria de Cadins, Dalmau de Cartellà va ser abat d'Amer, de Sant Cugat i de Ripoll en el primer terç del segle XV; Roger de Cartellà va ser Canonge de la Seu de Girona i elegit bisbe, càrrec que va refusar per la pabordia d'Aro, i deixà a la catedral una biblioteca d'alta qualitat; Joan de Cartellà de Santceloni va ser prior de Banyoles, costejà la façana de l'església de Sant Esteve i el retaule del Corpus Vell i fundà una escola de cant; i Antoni de Cartellà va ser abat de Banyoles del 1618 al 1622, any en què va morir assassinat.

Les dones de Falgons

La fama que tenen de prudents, honestes i virtuoses es remunta a molts segles enrera. Conta la llegenda que al castell de Granollers de Rocacorba se celebraven principalment en temps de pau, encara que per als potentats de crim i de vici, festes escandaloses. S'hi organitzaven balls descaradament deshonestos, en els quals les noies més gallardes de la baronia dansaven nues.

El senyor enviava els seus emissaris a reclutar, d'entre els seus dominis, les noies més belles per a les seves escabroses orgies.

Com que hi va haver una època en la qual Granollers de Rocacorba i Falgons pertanyien al mateix baró, els servidors d'aquell noble acudien també a aquesta darrera localitat per a complir la seva missió.

La gent, de costums nets i ingenus, temia el caràcter despòtic del senyor. Tanmateix, les noies sabien com fer-ho per a no desafiar obertament la seva tirania: se les enginyaven per amagar llur bellesa i sortien amb la cara tan lletja, bruta i estranya com podien. D'aquesta manera no eren elegides.

El folklorista Joan Amades acaba així la llegenda: "hom tenia la gent de Falgons per la més lletja de tota la rodalia, però a les seves dones se les tenia per les més honrades, puix que preferien ésser lletges que desvergonyides".

EN GUILLEM GALCERAN DE CARTELLÀ

13

34

Guillem Galceran II (~1232 - 1322) fou un dels personatges més il·lustres de tota la dinastia. Nascut a Falgons, va reunir un gran patrimoni, ja que va heretar de la seva mare Blanca d'Hostoles els castells d'Hostoles, Puig Alder i Rocacorba, i del seu pare Guillem Galceran I els castells de Falgons i de Cartellà, i pel seu matrimoni amb Blanca de Creixell els castells de Creixell i Pontós. El cronista Ramon Muntaner ens el presenta d'aquesta manera:

“En Guillem Galceran de Cartellà, senyor d'Ostoles e de Pontons, qui podí'hom dir que fa dels bons cavallers qui anc fos en Espanya, e mostrà-ho bé

en Calàbria e en Sicília moltes vegades; que aquesta gràcia li féu Déus: que anc no hac batalla en Calàbria e en Sicília que ell no hi fos, e que totha hora, ab l'ajuda de Déu, venci per son consell e per sa ordinació. E aquest ric-hom, en Guillem Galceran, en pogra sitan grans llibre fer de les proeses que ell féu, com féu en Llançolot del Llac; e pot hom conèixer Déus si li volia bé, que ell fo alcaid en Barbària, e hi fo en molts fets d'armes, e puis passà ab lo senyor rei d'Aragon a Alcoll en Sicília, e hi fo, així com ja us he dit, en tots los afers; si que per sa proesa lo féu lo senyor rei d'Aragon comte de Cantassar, e féu li Déus tanta gràcia, que entrò hac noranta anys portà armes, e

Vista general de la ciutat de Tlemcen, a l'est d'Algèria, d'on fou ambaixador Guillem Galceran II de Cartellà des del 1267 al 1272 i alcaid fins al 1274.

puis venc morir en lo dit lloc d'Ostoles, en la cambra on nasqué, entre los seus”.

Segons la *G. E. C.*, de temperament rebel i bel·licós, fou un dels barons desafectes a Jaume I de Catalunya-Aragó. Malferí el batlle del Rosselló, Ramon de Pompeia; l'infant Pere, com a procurador general del regne, l'assetjà al castell d'Hostoles (1258) i el vencé. Fou enviat com a ambaixador a Tlemcén (1267), d'on fou alcaid, primer de tots els cristians, i des

del 1272 només dels soldats, mercaders i altres súbdits de la corona que es trobaven al sultanat. Sota el seu impuls, el prestigi de la Corona d'Aragó augmentà molt a Tlemcén. El 1274, tornat a Espanya, es revoltà un cop més contra el seu rei.

Retornà a Catalunya, on s'adherí a la rebel·lió dels nobles contra Pere el Gran, i caigué presoner a Balaguer (1280). Perdonat pel rei, des de llavors li fou fidel, i l'acompanyà a Alcoll, a l'expedició de Sicília (1282) i a la campanya de l'Empordà (1285), on fou conseller militar de l'infant Alfons. Quan Pere II va anar a enfrontar-se amb Carles d'Anjou

en el cèlebre desafiament de Bordeus, Guillem Galceran II va formar part del "Consell" que va ajudar la reina Constança en el govern de l'illa.

Fou el cap dels exèrcits de Jaume II i de Frederic de Sicília a les guerres contra els Anjou; intervingué en la defensa de Cagliano, on veié els "cavallers de la mort" francesos, i alliberà Catània del setge de Robert d'Anjou. Fou nomenat governador de Calàbria i comte de Catanzaro (1297). Tornà a Catalunya després de la pau de Caltabellotta (1302) i sembla que visqué fins als 90 anys. Sembla que va morir al castell d'Hostoles, on tenia la

residència, però també hi ha qui creu que va morir al castell de Falgons, poble on va ser enterrat.

Una bella tradició explica que, en tornar d'aquells països, on va lluitar d'una forma tan valenta, va recollir a França (Viena) les relíquies del màrtir sant Ferriol, i les va oferir a l'església de Falgons.

Va tenir, doncs, una vida llarga i plena de vicissituds que coincideix plenament amb la gran expansió territorial de la corona catalano-aragonesa, i que seria mereixedora d'un gran monument nacional, ja que va sobreviure a tres reis.

35

El baró lliurant les relíquies a l'aplec de Sant Ferriol, en memòria de quan ho va fer Guillem Galceran II de Certellà.

ELS TERRATRÈMOLS I LES VISITES PASTORALS

14

36

Als anys 1427 i 1428 hi va haver una sèrie de terratrèmols que van afectar força aquestes contrades. En concret, el del 13 de març del 1427, segons una carta dels jurats de Girona: “Bé e ver que totes les cases de la vall de lloch de Osor se son enderrocades (...) e Sant Esteve Celuy e Mieres (...) e moltes torres e cases que eren molt forts”.

El 15 de maig “fou gran terratrèmol que enderrocà en dit bisbat -de Girona- Olot, Castellfollit, Ridaura, Santa Pau, Lo Mallol, e altres cases honrades e tots los masos de Bas”.

El 2 de febrer del 1428, dia de la Candelera, segons Jaume

Ripoll, “restà afectat el monestir de Santa Maria del Collell i diverses masies dels encontorns de Banyoles”. Segurament que a causa d’aquest darrer sisme es van enderrococar diverses cases, com can Planaferrana i can Bahí, que es van tornar a construir en llocs diferents, i algunes esglésies de la vall.

Així, en la visita pastoral del 1432 el bisbe va trobar les esglésies de Falgons i de Ventatjol totalment destruïdes pel terratrèmol, si bé aquesta segona ja estava molt ruïnosa en la visita de l’any 1426, i a les de Sant Martí i del Collell les campanes eren al cementiri. Els obrers de Falgons havien construït una cabanya que

encara feia les funcions d’església l’any 1436, i potser l’any 1440, en què el bisbe Bernat de Pau va manar que la cobrissin abans de Pasqua i que fessin el campanar.

L’església de Sant Natzari segurament també es va refer en aquell moment, com la de Sant Bartomeu de Matamala, ja en terme de Porqueres.

Algunes visites pastorals també ens informen de la vida dels capellans. Sovint eren absents o tenien dones.

*La paret de migdia
i el cementiri de
Sant Feliu de Ventatjol.*

Així sabem que, el 1363, el sagristà major de Sant Miquel havia procreat dues filles amb una dona de poca virtut anomenada Beatriu Soler.

El 1426 el capellà de Ventatjol tenia des de molt de temps al seu servei una dona anomenada Elisenda, encara que no hi havia res a dir d'ella; el de Falgons tenia una captiva d'uns 50 anys, amb la corresponent llicència episcopal, i el de Sant Miquel no arribava als 24 anys.

El 1661 el bisbe Josep Fageda va manar a Falgons que es tornessin a donar les almoines que s'acostumaven i que "ara per rahó del mal temps d'estas guerres se seria dexat y que alguns poc misericordiosos y

temerosos rehusan y no volen pagar lo que ls toca (...). Sots pena de tres lliuras per cada vegada se contrafarà i de excomunicació maior".

La visita del 1741 a Falgons diu que com que les cares de les imatges de l'altar són molt monstruoses, "que no mouien devoció alguna, mana que dins sis mesos facin acomodar per algun escultor pràctic les cares de les dites imatges i que hi destinin durant quatre anys les caritats."

Durant la primera meitat del segle XX s'han seguit fent periòdicament les visites pastorals a les esglésies i a les capelles particulars. Anys enrera s'aprofitaven les visites

Volta de Sant Vicenç de Falgons.

pastorals per fer les confirmacions, i el rector proposava i nomenava un padrí per a tots els nens i una padrina per a les nenes, però des de cap a l'any 60 les confirmacions es fan al Collell conjuntament amb les altres parròquies veïnes i cada confirmant tria els seus padrins.

L'absis de Sant Natzari.

ELS REMENCES

15

Briolf, junt amb Sant Miquel i Falgons, fou un dels pobles que va obtenir novament la confirmació de la franquícia dels mals usos de Ferran II el 1481.

38

A partir del segle XII els pagesos es van veure progressivament sotmesos a una sèrie de “mals usos” i servituds, entre les quals hi havia la remença o redempció personal, per la qual havien de pagar una quantitat que anava dels 2 sous 8 diners en el cas de la major part de les dones als 150 sous en alguns casos d’homes hereus.

Davant d’aquests abusos, a partir del 1450 es van organitzar en un sindicat per a defensar els seus interessos i per dues vegades, entre el 1462 i el 1472 i el 1483-84, es van aixecar en armes a favor del rei i contra dels senyors.

Un d’aquests era Pere de Cartellà, senyor de Falgons. El

gener del 1467 Verntallat va pactar amb els pagesos que hi feien guàrdia, que l’hi van lliurar i saquejar.

El 6 de juny el duc de Calàbria va donar comissió a Palol d’Arenys per reduir els pobles de la vall de Mieres, de Sant Miquel de Campmajor i altres de la Muntanya. Els donà àmplies facultats per portar-los a pactes de capitulació i oferir-los l’indult de tots els crims que haguessin comès i la condonació de les pensions de censos i censals que deguessin a qualsevol persona.

El 13 d’octubre de 1469 el rei Joan II va nomenar Pere de Rocabertí, “lloctinent de capità general de Sa Majestat en la

província d’Ampurda e Montanyes”, manant-li que procedís a l’enderroc, entre altres, del castell de Falgons, per evitar que l’enemic s’apoderés d’aquelles fortaleses; revocà tots els guiatges donats fins aleshores.

L’11-12 de novembre de 1469 el rei Joan II continuava la guerra contra el rei de França, i la gent de Falgons, aconsellats de Verntallat, van pactar amb un capità del duc de Calàbria que, si els volia rebre en nom del rei de França i donar-los llibertat i

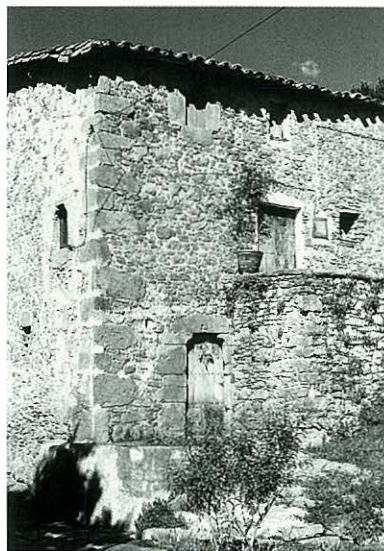
franquícia de servitud, li lliurarien el castell de Falgons, com de fet el van lliurar. Un altre cop el van saquejar i robar, mentre hi havia Pere de Cartellà molt malalt curant-se de les ferides que havia rebut en servei del rei, i en tan viu pesar va morir. Per tant, no se'l van poder emportar pres. Es va encarregar del castell un capità del rei de França anomenat Guillem Arnau de Palol.

El febrer del 1481, va confirmar diverses immunitats, entre les quals hi havia una franquícia de mals usos i altres càrregues dels homes de remença, atorgades pel rei Alfons IV i Joan II, a favor d'una sèrie de pobles de la vegueria de Girona, entre els quals hi havia

Pujarnol, Sant Miquel de Campmajor, Brió i Ventatjol.

El 1486 es va dictar la famosa Sentència de Guadalupe, que posava fi al conflicte, abolint definitivament els "mals usos". Malgrat que un tal Bertran de Falgons era condemnat a pena de mort i esquarterament, i a la confiscació dels seus béns, el 1490 el rei Ferran II va fer servir la facultat reial de commutar la pena que s'havia reservat fent-li un guiatge. Els altres van haver de pagar en 15 anys 157 sous i 2 diners per foc, que a la Vall de Campmajor van resultar ser 41.

Després els pagesos van seguir posseint els masos a base dels contractes emfitèutics, segons

Gairebé tots els masos de la vall estaven sotmesos a la remença. Aquest és can Bruguera de Falgons, que encara conserva en bona part la seva fesomia medieval.

els quals seguien tenint el domini útil del mas i les terres, però n'havien de pagar al senyor directe els censos acostumats, a més de terços, lluïsmes o foriscapis en cas de venda, hipoteca o donació, que suposaven una important càrrega per a ells.

Dibuix del castell de Falgons de Josep Estarriola i Borrell, que no es van enderrocar, tal com volia el rei Joan II.

EN RAMON COLL FERRER

16

El mas Collferrer de Falgons, d'on era un dels negociadors de la Sentència de Guadalupe (1486), que va posar fi al conflicte remença.

40

Era natural d'aquesta casa, enderrocada fa pocs anys, situada a cavall de les valls de Campmajor i de Mieres, amb una vista preciosa dels cingles de Golany i de Finestres. Va ser un dels protagonistes de les negociacions que van portar a la Sentència de Guadalupe del 21 d'octubre del 1486, que va posar fi al problema remença. Va intervenir en els assumptes remences des del 1481, almenys, data en la qual va tractar amb Ferran el Catòlic de la petició presentada pels senyors a les Corts que se celebraven a Barcelona sobre la derogació de la Sentència Interlocutòria del 1455.

“Bon amic de Verntallat, que el va fer servir d'intermediari entre ell i

el bisbe Margarit el 1485, va actuar en els tractes de concòrdia que fomentava la Cort; va firmar els dos acords d'Amer, del 20 d'agost i el 8 de novembre de 1485, i va secundar Íñigo López de Mendoza en la seva missió de pacificar els pagesos de la Muntanya. Es va distingir sobretot en la recuperació del castell de Santa Pau.

Elegit un dels Nou el 1486, es va mostrar activíssim en els assumptes d'aquell sindicat, el qual va representar a Saragossa”. El dia 9 de juliol va intervenir heroicament en l'assalt del castell de Sant Feliu de Pallerols. El dia 8 de novembre greus problemes el van portar a Barcelona, i durant el mes de desembre hi va haver

de tornar per tractar dels abusos dels senyors.

Elegit síndic pel bisbat de Girona, per segona vegada, en el convent de Sant Francesc de Girona el 28 d'agost de 1488, va servir diverses vegades d'enllaç entre els síndics i el lloctinent, la qual cosa demostra l'afecte en què se'l tenia.

“Degué ser home valent, decidit, partidari de la concòrdia en el camp i capaç d'imposar-la als dos bàndols, ja que va contribuir al rescat dels castells dels quals s'havien apoderat els rebels

Trull de Collferrer.

*Fins que els va matar el fred del 1958
hi havia hagut molts olivets a
tots els solells de la vall,
i encara resta alguna olivera
als sectors més alts.*

(Castellfollit i Porqueres), no va vacil·lar a arrencar de les mans de la justícia un tal Bosch Monar, il·legalment detingut a Mieres”.

El 1490 es va dirigir a Tarragona amb Joan Almar, de Peratallada, a fi d'exposar al lloctinent general Don Enrique de Aragón uns greus problemes.

Sembla que va morir cap a l'any 1493 o 1494. Un segle més tard es van concedir privilegis militars als seus successors Ramon de Collferrer (1604) i Baudili Collferrer (1598-1604).

Vull destacar el paper d'aquests pagesos que, després d'haver lluitat durament i amb èxit en el terreny militar, amb el recolzament de molts dels pagesos sotmesos a la remença i amb moltes dificultats de tota

El mas Collferrer quan encara era conreat.

mena i grans dosis de diplomàcia van portar a terme la dura tasca de les negociacions amb el rei Ferran II i l'alta noblesa del país.

Cal tenir en compte que les comunicacions eren molts precàries. Per cert, que hi havia un camí, encara existent i molt bonic, conegut com el camí mercader, que anava de Banyoles a Amer, dos dels grans centres monacals de la zona, passant per Sant Nicolau i el coll de Portelles, prop del qual es trobava amb el que pujava de Collferrer al collet de Bastarra.

*Falgons, des de can Nierga.
Va ser el bressol d'alguns
dels protagonistes més destacats
del final del conflicte remença.*

A la Cadamont de Ventatjol conta la llegenda que una bruixa del poble veí del Torn els va embruixar una covada d'ous.

Antigament la creença en les bruixes estava molt estesa. Hi ha encara llocs dels voltants que amb els seus noms ens ho recorden: a la Miana, el clot de la Bruixa; a Rocacorba, el pla de les Bruixes; entre Falgons i Mieres, el prat de les Bruixes, etc.

A Sant Miquel rep el nom de pla de les Bruixes una extensió d'unes dues-centes passes de llarg per cent d'ample, enclavada sobre una petita elevació del terreny situada en la bifurcació de l'antic camí que anava de Falgons a Mieres. Abans era zona de pas.

Es tracta d'un pla sense arbres, però rodejat d'un bosc de pins. El sòl és de margues clares, aquí anomenades "xalions", i és pelat, net.

Es conta –i Dolors Coll ho recull en un estudi– que servia de lloc de reunió als follets,

dimoniets i bruixes de les comarques veïnes, que en fer-se fosc s'hi donaven cita per fer les seves malifetes. S'hi ajuntaven la "Barraca", la "Trinquis", la "Tana" i la "Xibeca" de l'Empordà, la Selva i la Garrotxa; la "Cellera" de Ribelles; la "Garom" de les Planes, i moltes de Llers. Alguna vegada també hi acudien les bruixes del Canigó. Quan passava això, invariablement esclatava una terrible tempesta que arrasava les collites dels voltants.

Però no totes procedien de tan lluny ni eren lletges i desdentades. La veu popular explica que una d'aquelles habitava al Torn. El seu aspecte era el d'una pastora molt formosa i de mirada perduda, que va enamorar profundament el fill major de cal Fuster, de l'esmentat lloc. Quan el xicot se li va voler declarar va descobrir la seva verdadera identitat, que ella mateixa va confirmar amb aquestes paraules:

Dibuix a dues tintes de Josep Estarriola i Borrell que representa les bruixes reunides al pla de les Bruixes.

“Sóc una bruixa i ara he anat a la Cadamort –casa pairal de Ventatjol– a embruixar una covada d’ous”.

Tot seguit va desaparèixer i no se la veure més pel poble.

S’atribuïen a les bruixes fortes tempestes d’aigua i calamarsa, les malalties del bestiar, i els estranys sorolls que ocasionalment se sentien a les nits.

Naturalment que totes aquestes creences van desapareixent a mesura que la cultura va assolint gradualment avenços entre les gents senzilles i il·letrades, i la religió combat amb eficàcia aquestes desviacions de la credulitat popular, però ara veiem que de nou en surten “representants” a la televisió i a la ràdio, amb les indumentàries i els objectes més diversos.

*Vista del pla des del Nord.
Segons la llegenda, quan hi acudien
les bruixes del Canigó esclataven
grans tempestes.*

L'EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ

17

*El petit nucli de Sant Miquel,
amb el molí d'en Prat
en primer terme.*

44

Es primers fogatges o recomptes de llars amb finalitats fiscals són de la segona meitat del segle XIV, encara que en el cas de les parròquies de la Vall de Campmajor presenten notables diferències entre ells. Però mirant els masos documentats en el segle XIII i la primera meitat del segle XIV i els fogatges i censos posteriors s'obté el quadre següent:

Any	1200	1300	1381	1497	1553	1860	1978
Parròquia	1299	1349					
St. Miquel	14	23	24	18	11	62	22
St. Martí	12	16	15	8	10	45	17
Falgons	4	9	17	16	28	39	10
Briolf	2	2	5	2	2	13	0
Ventatjol	9	12	6	4	5	13	1
Total	41	62	67	48	56	172	50

D'aquestes dades es desprèn que la part muntanyosa de la vall havia estat molt poblada, fins arribar a límits insostenibles. L'any 1978 hi tornava a haver pràcticament el mateix nombre de cases habitades que en acabar el conflicte remença. Tanmateix, 27 d'elles eren cases d'estiu o de cap de setmana.

Quant al nombre total d'habitants, dels 267 del 1718 i

283 del 1787, es passa als 958 el 1860, 842 el 1900, 785 el 1930, 752 el 1940, 737 el 1950, 626 el 1960, 437 el 1970, 241 el 1980, 212 el 1990 i 207 el 1996.

El 1787 hi havia 95 habitants a Sant Miquel, que era de reialenc, dels quals 21 homes i 21 dones eren solters, 22 homes i 22 dones eren casats, i 3 homes i 6 dones eren vidus; hi havia un capellà, 15 llauradors, 12 jornalers, 4 criats, 2 homes amb fur militar i 2 dependents de la Inquisició. Mentre que a Sant Martí, que també era de

reialenc, hi vivien 61 persones, de les quals 13 homes i 17 dones eren solters, 12 homes i 12 dones eren casats, i 2 homes i 5 dones eren vidus; el capellà era el mateix de Sant Miquel i hi havia 9 llauradors, 9 jornalers i 3 criats.

Al poble de Falgons, que era del baró de Sabastida, hi havia 97 habitants, dels quals 10 homes i 21 dones eren solters, 29 homes i 29 dones eren casats, 6 homes i 2 dones eren vidus; hi havia un capellà, 16 llauradors, 15 jornalers i 7 criats.

Al poble de "Brió", que també era de reialenc, hi vivien 16 persones, de les quals 5 homes i 2 dones eren solters, 5 homes i

4 dones eren casats, i no hi havia cap vidu ni vídua; hi havia 3 llauradors, 3 jornalers i 3 criats. I al poble de Ventatjol, que també era de reialenc, hi vivien 14 persones, de les quals 6 homes i 3 dones eren solters, 2 homes i 2 dones eren casats, i només hi havia un home que fos vidu; hi havia 3 llauradors i 3 jornalers.

Al 1920, de 842 habitants de fet, només 235 sabien llegir i escriure, i 180 homes i 263 dones eren solters, 136 homes i 135 dones casats i 9 homes i 19 dones vidus.

Aquests darrers anys ha anat marxant molta gent i fins i tot darrerament la gent gran, que

La pila baptismal romànica de Falgons, on han rebut les aigües de l'esperit centenars de falgonencs.

45

en quedar-se sols han preferit anar a viure a Banyoles. Per contra, moltes cases s'omplen els caps de setmana i s'han establert al poble altres persones del país i de fora.

El castell de Roca. Tot aquest sector ara està pràcticament despoblat.

LES CASES

18

El Llor es va construir els anys 70 seguit el tipus de casa basilical sobre els fonaments de l'antic mas.

46

Com hem vist, a final del segle IX ja s'esmenta un mas a Guixerres, i el 1017 el precedent de can Sagnari, que encara conserva les típiques finestres romàniques, però és el 1050 quan es parla d'un Brugada, al segle XII dels masos Estany (1111), Coll Ferrer (1136) i Femada (1180) i al segle XIII dels masos Vidal (1228), Batlle (1265), Fàbrega (1266), Coma Gros i Petit (1274), Costa de Guixerres (1280), Bosc i Campmajor (1282) i Quintana (1287) a Sant Martí; Planaferrana (1201), Carrera i Estany (1222), Puigbasí (Bahí, 1225), Terrats (1241), Rovira (1250), Gifre (1280), Sala (1282), Puig (1284), Barri, Costa i Cros (1287), Devesa (1289) i Pujol (1291) a Sant Miquel; el Llor

(1227), Plana (1250) i Serra (1280) a Falgons; el Serrat (1229) i els Segalars (1253) a Briolf; i les Carreres, Espiells i Rodeja (1233), el Serrat (1253), Costa i Soler (1256), la Casademont (1261), Teixidor, la Casanova i Molí de Roca (1294) a Ventatjol, alguns ja desapareguts.

En el segle XIV s'esmenten per primera vegada els masos Prat Petit (1302), Font de Guixerres (1312), Salvell (1320), Coll (1322), Serrapelada (1326) i Coll de Guixerres (1365) a Sant Martí; Brugada, Coromina, Fortià, Olivera, Prat, Prat de sobre Estany i Puigsimó (1319), la Casanova (1336), Ganera de Tornelló (1357) i Teixidor (1360) a Sant Miquel;

Sitjar (1312), Puig Mitjà (1321), la Coma (1336), Pla (1337), Fontanella, Masó i Planters (1377) a Falgons; i els Cros (1303), Bellpuig (1308), Puig Serra (1325) i Esquerd (1398) a Ventatjol. Al segle XV surten per primera vegada els masos Roura (1413) i Esquert de Briolf (1490).

Al segle XVI apareixen de nou el masos Canals i dels colons de Sant Nicolau (1576) i Bruguer a Falgons (1592), però que deu ser anterior perquè encara conserva les típiques finestres

Can Brugada, una de les cases més antigues i importants de Sant Miquel.

romàniques, Devesa i sa Costinyola a Ventatjol (1589) i, ja amb el canvi de segle el molí de Sant Miquel i el 1628 can Pla (llinda), i alguns dels masos supervivents sofreixen grans transformacions.

Al segle XVIII s'esmenten per primera vegada la Canova (1713), la Caseta i les Cases (1721) i el mas Serra (1775, llinda, cal Guardabosc) i les cases del veïnat de Poca Farina a Campmajor; el Molí d'en Plana (1766), can Pardoï o Pradoï (1782, llinda) i la Barraca a Sant Miquel; Pere Collell i cal Sabater (1726) a Falgons, i a les cases més importants, com can Brugada (1731), ca n'Estany

(1750) o can Planaferrana (1769) s'hi fan grans ampliacions. Del segle XIX són can Talaia i la Casanova de Roca.

En l'any 1916 a can Rovira es va suprimir el teulat català i es va substituir per l'actual acabat

modernista, amb grans finestres i balconades, dos terrats i una torre rematats amb merlets i arcs de cercle pintats.

Mercès a un ajut del règim de Franco per ser família molt nombrosa, es construeix can Cargol, i als anys 76-78, mentre encara es tanquen cases, se'n construeixen de noves per a gent del poble, com can Carrera, el Masdeu per als de la Barraca, el mas Colomer -on hi havia cal Viu- i el mas Quim, i més tard la Casanova de can Coromina i l'Isidre Batlle, can Batlle de la Roqueta, i de segona residència es fan noves cases prop de can Batista, can Bertran, can Leonart i can Masllorens, més tard transformada en Casal de Sant Miquel.

Per fer can Batlle de la Roqueta, Isidre Batlle es va inspirar en el castell de Falgons.

LES EGLÉSIES

19

Sant Nicolau és una capella romànica, restaurada l'any 1978, que es troba camí del santuari de Rocacorba, en un paratge molt bonic.

48

La Vall de Campmajor conserva un important patrimoni religiós, consistent en quatre esglésies i dues capelles amb importants elements romànics, i una capella més moderna.

La més gran i interessant és l'església de Sant Miquel, ara de tres naus amb els respectius absis, però que primer només deuria tenir tres absis i un transepte decorats amb arcuacions llombardes de pedra volcànica, i una nau, de carreus petits com les del segle XI i principi del XII. Al segle XVIII va sofrir importants reformes, durant les quals es deuria alçar la nau i l'absis central, afegir les naus laterals, el campanar i la nova façana, que porta la data

de 1738. L'absis de migdia, que es va suprimir per fer la sagristia, ha tornat a ser construït a imitació del primitiu, si bé amb els arcs més grossos. Al seu interior conserva una pica baptismal també romànica, un interessant peu d'altar de marbre del segle XV, semblant al peu de l'altar major de la catedral de Vic, i diverses peces d'orfebreria.

L'església de Sant Vicenç de Falgons és d'una sola nau amb absis, del primer terç del segle XII, si bé la volta és apuntada, i hi ha un ull de bou damunt l'absis, fruit de l'esfondrament que va sofrir amb els terratrèmols. Està ben restaurada i conserva una interessant pila baptismal i el

forrellat de factura romànica, si bé aquest ha estat pintat. Dues capelles laterals, un campanar senzill i un porxo d'entrada li acaben de donar una agradable fesomia.

La de Sant Martí de Campmajor, ara coneguda per Santa Quitèria, i que és sufragània des de primers anys del segle XVIII, conserva l'absis, el campanar i la porta adovellada, encara que amb els respectius arcs tapats, i el forrellat romànic del segle XII. Arran d'una ampliació del segle XVIII ara té l'absis principal a ponent, amb un retaule d'origen

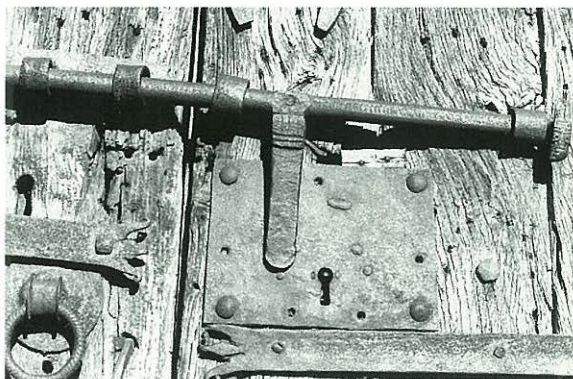
Peu de creu de marbre del segle XV dedicat al Sagrat Cor de Jesús, semblant a l'altar major de la catedral de Vic.

barroc i una imatge de la Mare de Déu d'alabastre, que possiblement sigui la que

L'església parroquial de Sant Miquel és una notable construcció del romànic llombard.

El forrellat de Sant Martí de Campmajor, amb el típic dragó, és una bona mostra del treball del ferro a l'època romànica.

s'esmenta el 1426, i una nau molt alta, on s'entra per una porta senzilla, que encara conserva les típiques ferradures de les esglésies dedicades a Sant Martí.

La de Sant Esteve de Briolf és d'una nau del segle XII amb un absis del segle XIII, coberts amb volta apuntada i amb una curiosa creu on acaba l'absis i comença la nau, que va ser

sobrealçada en temps moderns. L'espadanya acaba amb una cornisa sinuosa i uns merlets, i es va construir la rectoria damunt del túnel que separa l'església de la torre, que també és romànica. El 1530 ja era sufragània. Si bé es conserven una pica baptismal i una altra de beneitera romàniques, el forrellat, que era molt treballat, ha desaparegut fa poc.

Les capelles de Sant Nicolau i de Sant Natzeri estan situades enmig de prats deliciosos i enlairats sobre la part de migdia de la vall, i a aquesta s'hi accedeix des de Pujarnol. Si bé la primera ha estat restaurada l'any 1978, la segona acusa unes esquerdes fruit de l'erosió del terreny que fan urgent la seva consolidació, ja en projecte. El més destacable són els cinc grups d'arcs llombards de l'absis. La de Santa Maria de Loreto va ser construïda el 1904.

ELS CASTELLS

20

El Castell de Roca és un senzill model de castell medieval amb funcions més civils que militars.

50

El més destacat és el de Falgons, situat al peu de la carretera i abans d'arribar a l'església. La seva planta és quasi quadrada, amb sengles torres de reforç que surten dels angles i pati central. Damunt la porta d'entrada, hi ha l'escut dels Cartellà, amb les plaques *Ave Maria, Gratia Plena i Dominus Tecum*; i en una de les torres, la primera que es troba venint de Sant Miquel, consta la inscripció "Se reedifica 1634".

A primeria del segle XVIII es va construir una capella dedicada a sant Antoni Abat, a la qual s'anava dues vegades en processó cada any, i que tenia accés des del pati. També s'accedia a les cavallerisses i a les dependències de la servitud.

Una escala de pedra porta al pis superior, on poden observar-se, molt ben arranjades, les grans sales d'aquesta inconfusible fortalesa medieval. Aquestes estances estan construïdes amb potents arcs de punt rodó i decorades amb armadures i altres objectes de tipus cavalleresc.

Dominant la confluència del riu Ser amb la riera de Sant Miquel es troba el castell de Roca, que té l'aspecte d'un mas una mica fortificat. Consta de tres construccions adossades l'una amb l'altra. La més vella pot ser la torre situada a l'esquerra de

la façana principal. Hom pot veure al primer pis una finestra geminada, a l'esquerra de la porta principal, de l'època del romànic tardà -és a dir, de la darrerria del segle XIII o el començament del XIV- i, a prop, el molí de Roca, molt reformat i de difícil datació.

No hi ha gaire documentació sobre aquest castell. Abans del

1279 havia estat enterrat a Banyoles Pere de Roca, que sembla que fou senyor del castell o casa de Roca, a la vall de Campmajor. El 1320, Pere de Prat, de Girona, posseïdor del castell de Roca, va fer un establiment d'un tros de terra situat al bosc del castell, prop del mas Piells (o Espielles).

Al costat de l'església de Sant Esteve de Briolf o Brió, però separada per un passadís, hi ha la torre de Briolf o Brió, notable edifici romànic. Té una planta quadrada, amb una amplada interior de 4,1 m i un gruix dels murs d'1 m. L'alçada actual és d'uns 8 m, repartits entre la planta baixa i un primer pis. La

La Torre de Briolf és un dels millors exemplars del romànic militar de la comarca.

part superior de l'edifici inicial i la seva coberta primerenca s'han perdut. Un arc de mig punt, acabat en sengles motllures, parteix la cambra situada a peu pla de nord a sud; al primer pis hi havia un altre arc, actualment destruït, que anava d'oest a est.

La torre tenia dues portes. N'hi ha una al nivell inferior, orientada a llevant, amb una amplada interior de 90 cm i acabada amb una interessant

llinda triangular. Al primer pis, a la façana de migjorn, n'hi havia una altra, segurament la més important; ara però, molt transformada. Aquesta porta superior també era acabada amb una llinda triangular i, així mateix, a dins tenia una amplada de 90 cm. Els murs són fets amb carreus força escairats, que tenen d'uns 20 a 25 cm d'altura per de 30 a 50 cm de llargada.

La sala principal del Castell de Falgons està decorada a l'estil de l'època medieval.

ELS MOLINS

21

52

A l'època medieval i moderna es van aprofitar al màxim els rius i rierols per construir-hi molins fariners i drapers. Aquests primers havien estat construïts, en la seva majoria, pels pagesos que tenien fusta i pocs recursos, però més tard els monestirs o els nobles en van adquirir el monopoli, que explotaven degudament. Actualment hi ha encara tres molins fariners força ben conservats d'origen indocumentat, i les restes de dos més.

El molí d'en Prat és molt peculiar per la seva forma pentagonal, possiblement pensada per a resistir millor les freqüents rierades. El canal que ve de la Resclosa passa per

El molí de Roca es va fer tot aprofitant les aigües del Ser en aquest bell indret al capdavant de la vall.

sota de la carretera del Collell i per un elegant arc carpanell que porta l'aigua fins al cacau.

Com la majoria dels molins, només funcionava uns mesos a l'any. Així, l'any 1626, sabem que va deixar de moldre del primer de setembre al primer de desembre, i que Pere Ferrer Moner, de Mieres, a qui els pabordes del Collell el tenien arrendat, havia destinat 23 jornals a la reparació de la resclosa, a raó de dos sous per jornal. L'any següent va deixar

de funcionar des del 7 de febrer fins a l'1 d'abril i a partir del 15 de juliol. L'any 1628 pagava d'arrendament 8 lliures i 6 sous, el 1629 10 lliures, i el 1632 13 lliures i 3 sous.

El molí de Roca és del tipus d'eix horitzontal i roda vertical, propi de grans cabals d'aigua o bé de sobtats desnivells. Sobre les codines que formen el salt d'aigua natural, s'hi poden veure nítidament els forats fets a la roca on es plantaven les estagues mares de la resclosa.

El molí d'en Prat té una forma pentagonal per a esquivar les freqüents rierades.

Hi ha vuit forats rodons alineats, d'uns quinze cm de diàmetre, distants entre si un metre i un metre i mig. La resclosa dirigia

l'aigua cap al marge dret del Seron, per un canal excavat a la roca, d'uns 80 cm d'amplada, era obligada a sortir cap a la roda vertical, aprofitant uns dos metres de desnivell, i amb l'empenta i força suficients per fer-la girar.

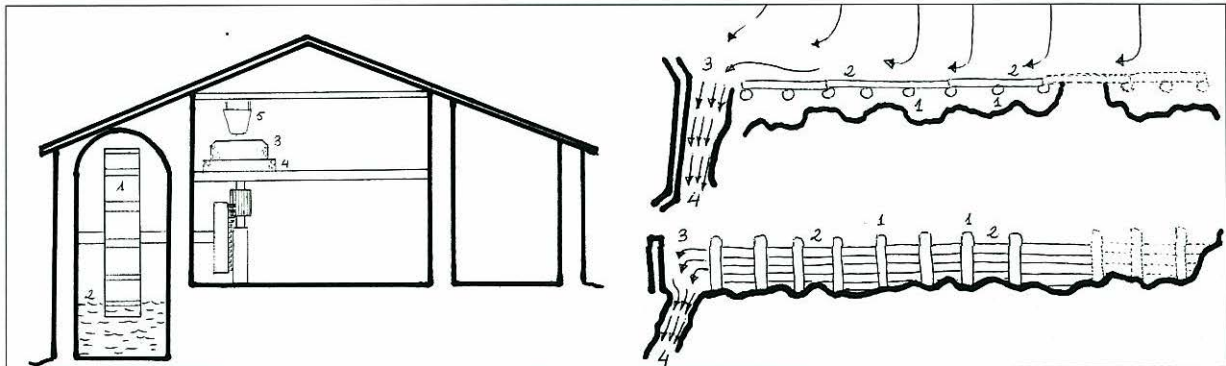
És possible que en un primer temps aquesta roda estigués muntada a fora del cos de l'edifici, a la intempèrie i adossada al cos de la construcció que probablement era de fusta. Més tard, ja a la Baixa Edat Mitjana, es deuria bastir el molí en pedra, i la roda quedà amagada a l'interior d'un túnel per on circulava l'aigua.

El molí d'en Plana rebia l'aigua d'una resclosa situada al Ritort, gairebé mig quilòmetre més amunt. Va ser restaurat el 1766, data que apareix en una llinda, i en començar el segle XX encara treballava a ple rendiment. Després de la Guerra Civil es va

tornar a utilitzar com a central elèctrica per portar la llum a can Planaferrana, de la qual depèn i ha pres el nom.

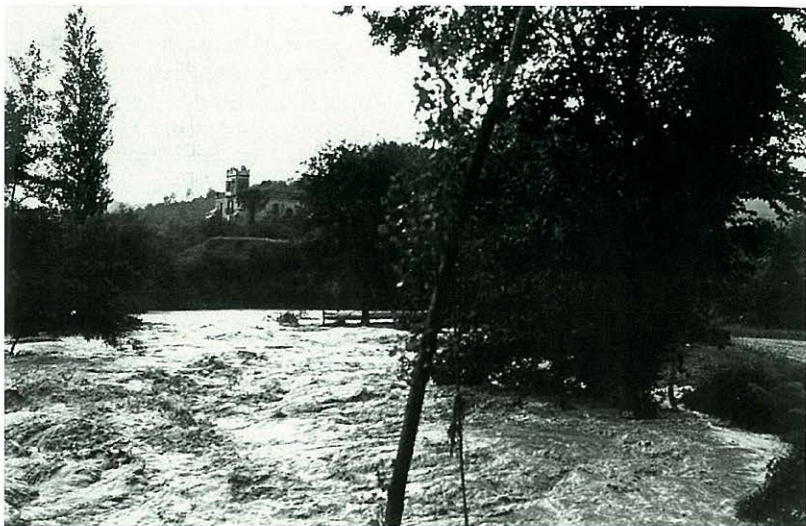
El molí de n'Estany el va construir aquest propietari abans de la Guerra Civil, però avui només serveix per a cort de porcs. No gaire lluny hi ha les restes del Molinot, que també funcionava a començament de segle, però no té res a veure amb aquest, i les del molí d'en Gifre, sota aquest mas.

Reconstrucció ideal del funcionament del molí de Roca i de la seva resclosa.

AIGUATS I PEDREGADES

22

*La riera, a punt de desbordar,
l'any 1957, davant de l'Hostal
de Sant Miquel.*

54

“Lo dia 5 de octubre de 1784 a las 5 horas del matí se posà a ploure ab tal abundància que antes de las 7 la ribera ja anaba plena y pujá ab tal exés que antes de las 8 ja arribaba sobre la pessa del Molí. S-en portá lo blanquejador, y no pará aquí, sino que pujant fins a las finestras de dit Molí arribá a exir la agua per la finestra de la cuina. S-en portá fins a fonaments una obra nova que havian feta a la part de sol ixent que era casi tota de carreu. Arribá dita Riera a passar sobre del cantó de la feixa de la Rectoria que es davant del Molí; cubria tots los horts de la Rectoria y d-en Rovira y pujaba mes de 60 passos per lo camp amunt d-en Rovira y s-en portá

la arcada del mitg del pont de casa d-en Prat que casi tot de pedra picada. Y per que mai se habia oït dir un tal exés de pujar, a fi que los que vindran no hi posian dupte, ho noto jo a baix firmat com a testimoni de vista.

A las 9 pará de plourer y luego se abaixaren las aiguas. A la nit següent se torná a posar a plóurer ab tal exés que los del Molí se escaparen y ab los senyals que veren de l'aigua lo endemá, asseguraren que no sen avia faltat mes que tres dits que no hagués pujat tant com dia antes. Y per a que constia, ho noto vuý als 8 de dit sia mes y any.

Un altre aiguat dels més forts va tenir lloc l'octubre del 1940:

l'aigua va arribar fins a la cuina del Molí, del qual es va emportar cinc porcs, i van resultar afectats un pont i la carretera de Banyoles a Olot, temporalment 12 hectàrees i definitivament dues, especialment de blat de moro (2.300 kg) i mongetes (700 kg). Es van perdre 300 pessetes en grans, i 30.000 pessetes per la terra cultivada que s'havia emportat l'aigua.

Als anys següents, els aiguats van ésser freqüents i es van emportar diverses vegades el

Creu que recorda el punt on va arribar l'aigua de l'aiguat de 1784.

pont del Molí. El 12 d'octubre del 70 i a final d'octubre del 81 l'aigua va tornar a fer de les seves. En el del 10 d'octubre del 1994,

Camps negats després d'un aiguat.

Pluviometria

	1987	1989	1991	1993	1995	1997
Gener	108,5	29	36,5	3	29,5	133,5
Febrer	43,6	26,2	85,1	140,5	1	7
Març	62,3	22,6	157,1	146,5	12,5	0
Abril	41,4	135,7	44,85	146,5	15,5	60,6
Maig	79,7	63,95	122,5	130	76,5	23,6
Juny	15,4	131,6	35,3	53	49	158,9
Juliol	121,7	21,2	34,45	56	35,5	52,35
Agost	57,1	56,2	40,7	35,5	91,5	47
Setemb.	40,8	40,45	100,5	86,5	105,5	58,5
Octubre	287,2	54,1	105	130	34,5	23,3
Novemb.	76,8	293,1	63,7	49,5	70,5	121,9
Desemb.	226,6	96,2	360,5	16	229,5	
TOTAL	1161,1	970,3	1186,1	993	751	686,7
Hivern	168,1	58,3	142,1	262,3	77,5	340,5
Primavera	183,4	222,3	324,4	423	104,5	84,2
Estiu	194,2	209	110,5	144,5	176	258,3
Tardor	404,8	387,7	269,2	266	210,5	203,7

cauen 150 litres en una hora, fent que la carretera de Mieres quedi tallada diverses hores i l'aigua torni a passar per damunt del pont del Molí.

Entre els dies 29 i 30 de febrer del 1996 també cauen 154 litres, però la ribera no s'arriba a desbordar. Aquests darrers deu anys la pluviometria recollida al Pujol ha anat dels 1.303 litres del 1988 als 686 del 1997.

Han estat especialment dures les pedregades del 29 de setembre del 1901, que va comportar unes pèrdues de 41.271 pessetes, i la del 3 de juliol del 1971, que va afectar el 75% de la collita de cereals i part de la de blat de moro i farratges, per un valor estimat de 2 milions de pessetes. En canvi, dos anys després la sequera i els incendis preocupaven de debò els veïns i el consistori.

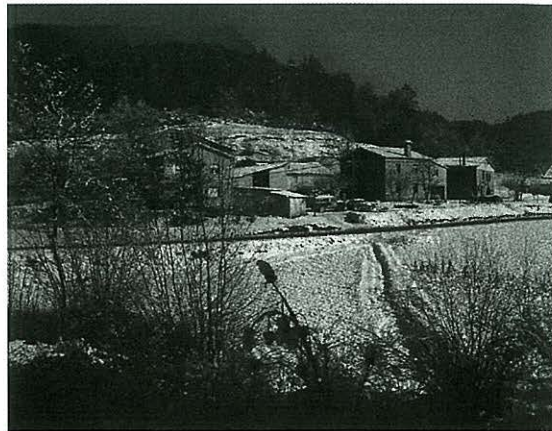

*Can Jofre de Sant Miquel.
El seu propietari va ser testimoni
de les penúries viscudes després
de la guerra de Successió.*

“Al començament del segle XVIII s’havia reduït tant la població que a Sant Martí només hi ha notícia de 14 cases habitades. Era un temps de moltes tribulacions.

Després de la Guerra de Successió, aquelles poques cases, que encara eren considerades com un poble, estaven aixafades pel pes de fortíssimes contribucions. Cada quatre mesos s’exigia a cada casa una greu suma per a mantenir l’exèrcit.

Per exemple, en l’any 1721, essent regidors de Sant Martí en Miquel Coma i en Bernat Plana, aquella gent va haver de pagar 107 lliures i 7 sous, pels regiments de Brabant, Nàpols i Infanteria de Granada; a més a més, altres impostos: 73 lliures, 19 sous, 11 diners. I així cada any, per als regiments de Borgonya,

*Aspecte nevat del veïnat
de Poca Farina, típica mostra
del creixement demogràfic
del segle XVIII.*

Utrecht, Zamora, Bèlgica, Lleida, Astúries, Sagunt, Barcelona, Milà, Rosselló, Castella, Gueldres, Besler...

Els regidors havien de recollir tots aquests diners i donar-ne compte exacte. Els regidors de l’any 1725 eren En Pere Jofre i En Josep Roure, de can Jofre i del Corral d’En Ginestar, que van tenir maldecaps molt greus. Existia tota una multitud d’emboscats, que rondava de nits i se soplujava en barraques o en coberts improvisats. El dia 14 de setembre va arribar un agent de l’autoritat, En Joan Llaudes, de Besalú, amb aquest edicte del governador:

«Se diu, ordena i mana als Regidors que, dins vuit dies, fassan espatllar totes las barracas o cubertas; y juntament mano a Vms. Que amb las armas que tenen rron dian dos vegada la

*Aiguats i malvestats han vist
alçar-se cases i negar-se
camps i prats.*

*El bestiar boví ha estat un dels
grans suports de l'economia
pagesa de la vall.*

*semmana tot lo terme y capturaran totas las
personas encontraran suspitosos i los portaran en
estas presons».*

*A poc a poc el país es va anar pacificant i vingué
una època d'una certa esplendor material. Si us
fixeu en les llandes de les cases, la major part foren
refetes o restaurades entre els anys 1730 i 1770. Un
segle més tard el nombre de llars habitades arribava
a trenta-cinc, tantes com en té avui tota la
parròquia de Sant Miquel.*

*És en aquesta època, sota l'impuls del Dr. Tomàs
Rovira, que va ser-ne rector des de l'any 1746 fins
al 1767, i després va ser canonge de Girona, que es
va fer la façana d'estil barroc, i es va construir el
campanar. La façana porta la data de 1736.
L'església es va acabar de cobrir en l'any 1773.»*

(Mn. Pius MASVIDAL, Amunt els Cors !!!, 30 - XII- 1979)

**El 1753 es va fer una visita de monts a
Ventatjol, en la qual es va trobar un predomini de
l'alzina (1.128) sobre el roure (189), dels quals
només se'n podrien aprofitar 9 per a naus.**

**El 1777 els obrers del Collell fan el memorial de
les obres de la cabanya i l'era del mas Prat, que
van costar 1.598 lliures 2 sous i 1 diner.**

**El mestre paleta cobrava més de 22 sous per
jornal, mentre que el mestre fuster només en
cobrava 10, i el manobre 6.**

**Aquesta època es caracteritza aquí com arreu
per un fort creixement demogràfic que es tradueix
en nous establiments de terres, alguns per a fer-hi
noves cases, com les del veïnat de Poca Farina: can
Barnola, can Patllari, can Rafel, cal Secretari, i
can Sala.**

LES GUERRES NAPOLEÒNIQUES

23

La troballa d'una caixa i d'unes olles buides a les voltes de can Planaferrana confirmen la tradició segons la qual aquesta es va cremar durant la guerra.

58

El seguit de fets que s'esdevenen a França a partir del 1789, i que culminen amb la presa del poder per Napoleó Bonaparte, tenen una notable repercussió a casa nostra, amb les anomenades Guerra Gran (1793-1795) i Guerra del Francès (1808-1814), protagonitzades pels exèrcits napoleònics, i en les quals va destacar, com veurem, Francesc Rovira.

El trasbals que es va produir va ser notable, atesa la proximitat de la frontera i l'amenaça que significava la revolució per als valors tradicionals i els pilars de l'antic règim, que eren la monarquia absoluta, la religió i el règim senyorial. Les juntes

que es van crear per defensar el país van publicar nombrosos diaris i proclames que magnificaven els desastres de la guerra, fent-se especial ressò de les profanacions d'esglésies i de l'heroisme dels defensors de ciutats com Girona o Saragossa. El fet català ja hi comença a sortir com a argument contra la invasió.

El 26 de juliol del 1809 Josep Bertran notifica que va veure com cremaven la vila de Banyoles i moltes cases de Sant Miquel de Campmajor i Pujarnol, on van cremar viva una infermera expatriada de Banyoles; i que a l'Hostal de l'Arn van matar un vell quasi paralític.

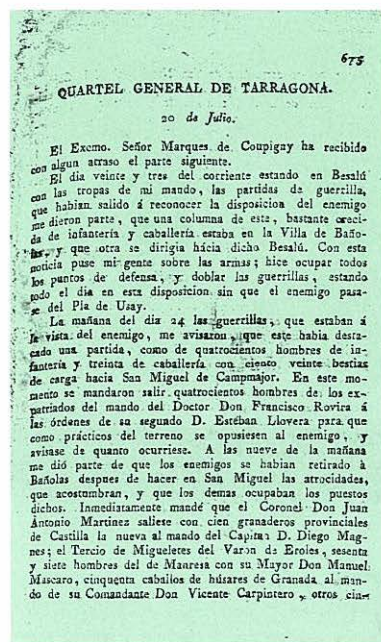
Coneixiem per tradició oral que l'avi de can Plana de Falgons va salvar la vida dels seus nets, de 15 i 3 anys, només amb una barra de ferro, el més petit dels quals, malgrat que tenia el peu travessat per una baioneta, no va plorar. També ens ha arribat oralment la crema dels baixos de can Planaferrana. Però la troballa, durant unes obres, l'any 1990, de dues grans olles negres de l'època enterrades a les golfes va confirmar els fets. I finalment, en els llibres d'òbits

de Sant Miquel trobem que el 14 d'octubre del 1794 mor a casa de Joan Riera, regidor de Sant Martí de Campmajor, un soldat de Tavertet, i durant l'any següent 4 persones expatriades: el 15 de maig Francesc Rovira, rector de Centenys, de 50 anys, habitant a can Rovira; el 16 Llorenç Font, de Lladó, de 40 anys, habitant a la Carretera; el 3 de juliol Domènec Garriga i Pou, de 9 mesos, i el 20 de setembre Joan Garriga, àlies Palou, de 30 anys, tots dos de Vilarig i habitants a can Coma.

Del 23 de juny del 1809 al 16 de gener del 1810 s'enregistren 62 morts d'expatriats, 28 dels morts són de Banyoles, 3 de Mata, 3 de Fontcoberta, 2 de Cornellà, 2 de Santa Llogaia, i també n'hi ha un de Porqueres,

d'Usall, de Serinyà, d'Ollers, de Galliners, de Vilafreser, de Pedret, un miquelet de Cistella, de Santa Llogaia d'Àlguema, de Begudà i de Sant Cristòfol les Fonts. Molts són albats, ja que val a dir que llavors la mortalitat infantil era molt elevada. Per mesos es reparteixen així: 4 el juny; 6 el juliol més un miquelet que va morir al puig de les Gitanes, però que és enterrat al cementiri de Sant Miquel; 14 l'agost més una dona de Sant Martí que mor expatriada a Mieres i és enterrada a la seva paròquia; 11 el setembre; 6 l'octubre més el rector de Sant Miquel; 8 el novembre, 6 el desembre, i 7 el gener del 1810.

El cost tant en les hisendes particulars com en la de l'Estat fou molt elevat, de forma que

Notícia d'unes accions exitoses del Dr. Rovira a Sant Miquel a la Gaceta Militar y Política del Principado de Catalunya del 20 de juliol del 1809. La premsa patriòtica va desenvolupar un important paper durant la Guerra del Francès.

els anys posteriors a la guerra els soldats cridats a llevant es queixaven que tardaven molt a cobrar les pagues corresponents.

Durant la Guerra del Francès es van cometre grans assassinats, com aquest de Tarragona que recorda un gravat conservat a can Planaferrana.

FRANCESC ROVIRA I NARCÍS PLANTÉS

24

Can Rovira, casa pairal d'aquest sacerdot que va destacar també per les seves virtuts en el camp militar, engalanada l'any 1927.

60

El primer va néixer el 7 de març de 1764. Sacerdot beneficiat del monestir de Banyoles i famós cap de guerrillers en la Guerra del Francès, la seva actuació va ser d'una efectivitat terrible. Pels seus mèrits, honor i valentia el van nomenar comandant del cos empordanès de sometents (1808-1814).

L'activitat del Dr. Rovira oposant-se a les expedicions i destacaments enemics no tan sols el va convertir en un conegut militant, sinó que va provocar les ires franceses contra Banyoles. A conseqüència d'això, el 24 de juny del 1809 una brigada de la divisió de Souham, procedent de Girona, i una

altra de la de Guillot, derrotada per Rovira al pla d'Usall, es van dirigir a aquesta ciutat.

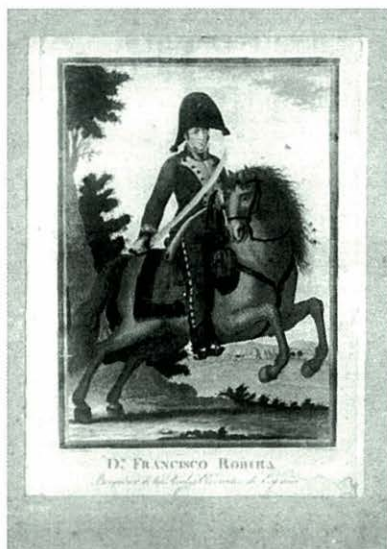
El pànic va ser general i es va convertir en una fugida en massa de tots els banyolins, que es van refugiar als boscos dels voltants.

Quan van arribar aquestes patrulles de càstig, en no trobar ningú, es van revenjar amb el bàrbar assassinat de quinze indefensos veïns, quasi tots vells, i en l'incendi d'algunes cases de la localitat i els seus voltants.

Francesc Rovira va intervenir en un dels fets més brillants de la guerra, el gloriós rescat del

castell de Sant Ferran de Figueres, el dia 11 d'abril del 1811.

Eduard Rodeja, en el seu *Llibre de Figueres*, recull de forma detalladíssima tot el desenvolupament de l'acció. Va ser el guerriller santmiquelenc qui va decidir l'atac per sorpresa, clau de l'èxit de l'operació. En entrar al recinte va trobar encara amb vida el general Álvarez de Castro, el qual va morir al cap de poc.

Retrat del Dr. Francesc Rovira, famós guerriller de la Guerra del Francès.

La seva decidida intervenció va quedar gravada en la ment popular i plasmada en una "Cançó nova" sobre la reconquesta de l'esmentat castell, que diu així:

"En aquella matinada / gran ditxa vàrem lograr; / la gran força de Figueres, / Espanya la va guanyar. /

Un sacerdot de gran fama / fou qui manà l'acció, / que es diu doctor Rovira, / lleial i valent senyor".

Per les seves gestes, Francesc Rovira va ser ascendit a brigadier dels Reials Exèrcits Nacionals.

Al seu costat en la lluita contra els francesos també es va destacar Narcís Plantés. Ferit varies vegades en el camp de batalla, va obtenir diverses condecoracions: la del reial i militar *Orde de San Hermenegildo*, el 14 de gener de 1831, i la *Cruz de San Fernando*, de primera classe, per raó dels mèrits adquirits en l'acció que va tenir lloc el 29 de juliol del 1827 en les posicions del Capsacosta. Aquest darrer guardó li fou atorgat per Donya Maria Cristina, en nom d'Isabel II, el 28 de juliol de 1838. Va ser tinent coronel i capità d'un batalló. Va romandre a files 33 anys. (Dolors Coll)

Altres personatges destacats del segle XIX són: Antoni Joan

El Dr. Francesc Rovira té una plaça dedicada, i, a Sant Miquel, el passeig de davant de l'església, com recorda aquest rètol.

Pere Agustí de Brugada i Vila (1803-1863), que fou comanador de les reials ordres de Carles III i de la Americana d'Isabel la Catòlica.

Condecorat amb cinc creus per accions de guerra, va ser pintor de cambra de Sa Majestat i acadèmic de número de la Reial de Belles Arts. I Josep Rovira i Cavaller, doctorat en sagrada teologia i sacerdot benemèrit, que va governar el seminari-col·legi de Santa Maria del Collell del 1861 fins al 1863.

FETS DE LES GUERRES CARLINES

25

*La rectoria de Falgons,
on va estar empresonat
el coronel Estartús
l'agost de 1872.*

62

A final del 1835 moren tres persones forasteres a conseqüència de la guerra: el 27 d'agost, Rafael Julià, de les Encies; l'1 d'octubre, un individu que va deixar la brigada general del corregiment de Tarragona, prop de can Coromina; i el 12 de novembre, Miquel Paulí Casalin, de Montagut, mort pels cristins prop de can Jofre. A primers d'agost del 1837 l'oficial carlí Josep Pons amb el batalló Príncep d'Astúries, amb la intenció de sorprendre al governador de Figueres, Simonet, va pujar al coll de Bastarra i va baixar a Mieres. Però avisat per l'hostaler de Sant Miquel, segons denunciaria després Pons, Simonet va anar a Besalú i

després a Camprodon. I segons expliquen, quan en Josep Pons va passar per can Ramon Benet, que era on l'havien delatat, va matar l'hostaler en pujar al cavall d'un tret de pistola. I el 19 d'octubre del 1837 Tristany va passar per la vall, procedent de Riudaura i Santa Pau i en direcció a Salt.

El 4 d'agost del 1848 es va trobar un ferit greu a can Miquelet, que van deixar els matiners, i el 6 d'abril de 1849 el tinent coronel Juan González Lafont relatava des de la Cadamont de Ventajol el combat que hi va haver el dia anterior, en el qual va ser destrossat el batalló de Figueres que comandava Serrat. Lafont va fer presoners 69

montemolinistes, entre els quals hi havia onze oficials, i en van quedar dinou morts al camp amb l'oficial Ramon Guiu, destacat cabdill de Castelló d'Empúries. Serrat va aconseguir escapar-se amb 4 o 6 homes. El coronel Marcel·lí Gonfaus va sortir del Collell cap a Sant Miquel, i anà amb tres o quatre homes cap a la serra d'En Ginestar, però junt amb Salas i el seu ajudant Manuel Romero va ser fet presoner en un casa prop de can Ginestar pel tinent coronel Francisco Alonso Montero. Allà va morir el seu acompanyant Jubany.

Conduïts tot tres a Girona, van ser afusellats el dia 10 Salas i Romero, però no Gonfaus, que va ser indultat per la intercessió de familiars i amics.

El dia 8 d'agost de 1872, una partida comandada per en Miquel Cambó (a) Barrancot, va capturar el general Estartús al seu domicili de Sant Privat de Bas.

En consell de guerra sota la presidència del tinent coronel Narcís Comadira, celebrat a Santa Pau, a les dotze hores del dia 9 d'agost va ser condemnat a ser passat per les armes, en el poble més a prop i de major nombre de veïns. Reclòs a la rectoria de Falgons, de moment va ser ajornada la sentència per raó del moviment de columnes, i el dia 12 d'agost, mentre el

caporal Esteve era dins la cuina preparant un brou, Estartús, en veure adormit el voluntari Ferriol Romà, va aprofitar aquest descuit per escapar-se.

El tinent coronel Narcís Comadira va donar ordres a la companyia que el custodiava que es desplegués en guerrilla pels voltants de més d'una hora de distància. A les deu del matí es va saber que Estartús havia travessat un torrent vora el mas Prudoy (Pardoj), però l'espessor dels arbres va impedir conèixer la direcció que prenia. Va anar cap a Biert i, l'endemà, es van tenir notícies que a les dotze del migdia havia arribat a Banyoles. A través del seu amic, el republicà Ametller, va poder arribar fugitiu a Girona, on se li va expedir el passaport per anar a França.

*La torre de can Ginestar
va servir de guaita
durant les guerres carlines.*

El 26 de juliol del 1873 al matí es van trobar els cadàvers de dos homes que -sembla- havien estat afusellats, un d'ells pels carlins. Aquest home tenia uns 30 anys, es deia Josep Rifà, era natural de Mataró i veí de Besalú, estava casat amb Teresa Viñas, d'aquesta vila, i deixava quatre fills.

*Escapant-se de
l'empresonament,
Estartús va passar
prop de can Pardo
i camí de Biert.*

L'Ajuntament i el Centre d'Educació Primària són el centre de la vida d'un poble que es resisteix a desaparèixer del mapa.

Josep Maria Fort (el primer de dalt de l'esquerre) i Josep Teixidor (darrera Mn. Pius) davant l'església de Sant Esteve de Briolf per Nadal de l'any 1977.

ALCALDES

Narcís Plantés i Moragas	1900 - 01
Esteve Estany i Gener	1902 - 05
Josep Teixidor i Canals	1906 - 09
Josep Plantés i Masó	1909
Narcís Casademont i Rovira	1910 - 11
Josep Plantés i Masó	1912 - 13
Josep Fort i Planaferrana	1914 - 15
Esteve Estany i Gener	1916 - 17
Josep Fort i Planaferrana	1918 - 20
Josep Plantés i Masó	1920 - 22
Josep Estany i Reig	1922 - 23
Josep Plantés i Masó	1923 - 27
Josep Estany i Reig	1928 - 29
Josep Puigdevall i Vilà	1930
Francesc Fàbrega Arolas	1930 - 31
Esteve Plana i Collellmir	1931 - 33
Martí Tubert i Garriga	1933 - 34
Josep Fort i Planaferrana	1934 - 36
Jaume Corominas i Torrent	1936 - 39
Narcís Ramió i Jorba	1939
Josep Carreras i Gallostra	1939 - 44
Enric Plantés i Moncanut	1944 - 51

Josep M. Fort i Poch

Miquel Vinyals i Jordà	1951 - 66
Josep Teixidor i Teixidor	1966 - 75
Esteve Plana i Rovira	1975 - 77
Jordi Graells i Paré	1977 - 95
Josep Fort i Olivella	1995 - 96
Josep Fort i Olivella	1996 -

SECRETARIS

Meliton Vila	1901 - 05
Miquel Camós i Puigdevall	1906 - 49
Ventura Camós i Ramió	1950 - 51
Josep M. Ribas i Bonet	1951 - 54
Tomàs Camós Ramió	1954 - 55
Bonaventura Camós i Ramió	1955 - 59
Josep M. Griñó i Mariné	1956 - 57
Braulio Pastor i Gil	1959 - 66
Bonaventura Camós i Ramió	1966 - 69
Salvador Sala i Balaguer	1969 - 81
Miquel Camós i Pratsevall	1981 - 90
Lídia Monells i Font	1990 - 92
Alexandra Canals i Butcher	1992 - 94
Margaret Butcher	1994 - 95
Olga Grabuleda i Comalada	1995 -

Enric Plantés en dia de la inauguració de la carretera de Falgons el 1950.

Miquel Vinyals (al centre) amb el trofeu del concurs de tir al plat.

MESTRES DE SANT MIQUEL

Jaume Ferrer i Xuclà	1901 - 06
Martirià Riera	1907 -
Pere Famada	1931 - 34
Agustina i Agneta i Castanyer	
Damià Alsina	1934 - 36
Montserrat Gallostra	1934 - 35
Narcís Bartrina	
Mercè Padrosas	
Maria Avellana	
Antoni Camós i Ramió	1939 - 46
Isabel Garcia	1946
Joan Mas i Castelló	1940 - 42
Concepció Reixac i Noguer	1946
Jaume Dilmé i Brugada	1947 - 48
Margarida Ros i Gussinyer	1947 - 48
Joan Mas i Castelló	1949 - 50
Teresa Batlle i Feixas	1949 - 50
Manuela	
Antoni Ribas i Pisa	1951 - 60
Aurèlia Carnicer i Cases	1952 -
Teresa Gifre i Turró	1955 -
Dolors Coll i Albertí	1955 - 56

Maria Bartrina i Mota	1956 - 59
Maria Soler i Ferrer	1959 - 60
Llorenç Masgrau i Hortal	1960 - 61
Miquel Camós i Ramió	1962 - 63
Maria Gifre	1963 - 64
Narcís Planella i Serra	1963 - 64
Gregori Amon i Berloso	1964 - 65
Joan Negre i Figueras	1965 - 66
Lluís Estany i Trias	1966 - 67
M. Teresa Delgado	1964 - 73
Jesús Bello Pérez	1967 - 68
Felip Ponsatí i Terradas	1968 - 69
Ángel Bueno Camacho	1969 - 72
Manuel Jiménez Mercado	1975 -
Clàudia Palomo Agustín	1973 - 80
Dolors Guix i Feixes	1980 - 87
Carme	1987 - 89
Carme Castañé i Frigola	1989 - 96
Pilar Planella i Sau	1996 - 98
Pilar Coll i Planas	1998 -
Ramon Fuentes i Fernández	1998 -
Josefa Beneyto i Perlas	1998 -

LA GUERRA CIVIL DEL 1936 AL 1939

26

Can Gifre, casa prop de la qual hi ha aquesta i altres coves on es va amagar la gent durant la Guerra Civil.

66

Des del 18 de juliol fins al 20 d'octubre va regir i controlar el poble un comitè revolucionari, presidit per Baudili Soler i Viu, veí del Torn, que amb la col·laboració d'alguns veïns va cremar els sants i va apropiar-se dels boscos. El 14 d'agost van assassinar el rector de Falgons, Mn. Bartomeu Vicens, Mn. Ramon Rodon i Mn. Ramon Ros, al lloc conegut encara com el revolt dels Capellans, prop del molí d'en Plana.

Dels capellans fills del poble, Mn. Josep Puigdevall i Barneda, vicari de Llagostera, va morir assassinat a Penedes el 22 d'agost, després d'haver rebutjat un salconduit del comitè de Llagostera, i el 2 de setembre

van empresonar, obligar a donar tot el capital, torturar i apunyalat Mn. Pere Plantés i Masó a la rectoria de Bordils.

Dels soldats cridats a lleva, uns 10 es van incorporar al bàndol republicà i uns altres 10 van passar a França i al bàndol nacional. Van trobar la mort un per cada bàndol, mentre que uns 130 més es van amagar en moltes cabanes escampades per tota la serra de Campmajor i el sector de Golany. La gent deia que, tal dia, en comptes d'anar a la lleva, havien d'anar a amagar-se.

Com en tantes altres ocasions, la vall va oferir refugi a moltes persones que se sentien perseguides. Moltes es van

amagar a les Balmasses, a la cova de les Heures, o en cabanes, situades més amunt de can Gifre i de la Coma, i en diverses cases.

Segons un informe de l'alcalde emès el 27 de febrer del 1942, no hi va haver txeques, patrulles de control ni policies que tinguessin la residència fixa en el poble. Sí que hi va haver dues grans invasions de guàrdies d'assalt i policies el setembre del 1937, la primera dirigida pel cap de policia de Girona, Matías Inés, que va detenir i

empresonar el secretari de l'Ajuntament, Miquel Camós i Puigdevall, Joan Teixidor i Quintà, els germans sacerdots Xuclà i vuit individus més; i una altra el març del 1938, composta també per diversos centenars de guàrdies d'assalt i policies al comandament del policia Emilio Esteve, el qual, titulant-se secretari del comissari municipal que hi havia llavors, Albert Esteve, en la casa del qual va viure algun temps, va sembrar el pànic i terror per on passava. Dirigia les seves accions principalment contra el secretari de l'Ajuntament i els seus tres fills desertors, a un dels quals va disparar un tret, però afortunadament no va ferir. El C. R. I. M. es trobava establert en el poble veí de Mieres, i el seu

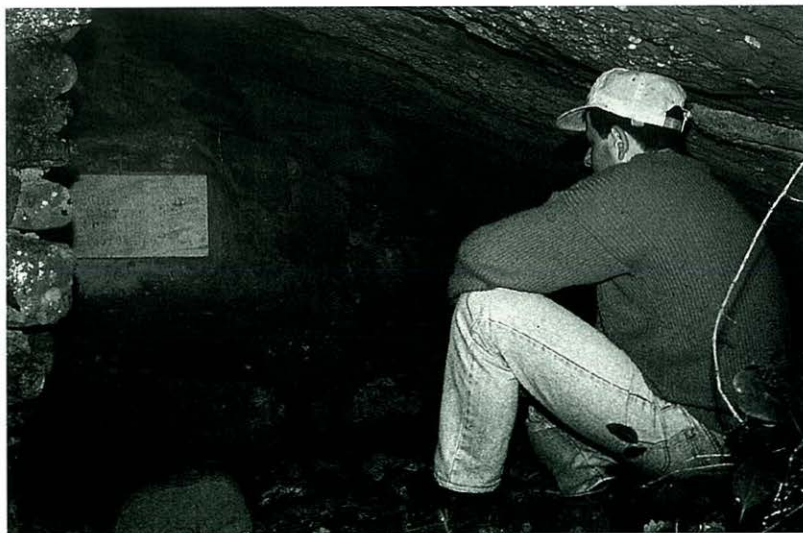
cap, un tal Cuadras, va manar a uns quants dels seus agents que escorcollessin can Pardo i can Sagnari tot detenint els seus habitants, amb l'objecte de poder capturar els desertors de l'exèrcit roig, que eren molts. Va fer empresonar per tercera vegada el secretari de l'Ajuntament i Narcís Ramió i Jorba, que després seria alcalde i cap de la F. E. T. i de les J. O. N. S.

El S. I. M. tenia el seu domicili al santuari de Santa Maria del Collell, des d'on enviava els seus agents en busca de desertors. Va empresonar Enric Plantés i Martí Colomer.

El dia 30 de gener foren mortes al Collell 30 persones. Josep Vinyals, cosí de mossèn

*La Roca dels Amagats,
on es va refugiar molta gent
i es va dir missa
l'hivern del 1938.*

Vinyals, rebé un tret a la mà, però s'escapà dels seus perseguidors, que s'endugueren Miquel Camós. Unes deu persones sortiren en persecució dels tres o quatre que, en la desbandada general havien disparat, i van agafar a Mieres en Narcís, un membre del Comitè, a qui van donar un cop de culata.

*Josep Estarriola
a la Roca dels Amagats.*

LA VIDA EN TEMPS DE GUERRA

27

A Cal Ferrer posaven un llençol per orientar els amagats dels possibles escorcolls.

68

Arran dels decrets de la Conselleria de Seguretat interior de 9 i 12 d'octubre del 1936, d'acord amb els resultats generals de les eleccions del febrer, a l'Ajuntament de Sant Miquel de Campmajor hi hauria tres consellers d'Esquerra Republicana de Catalunya i un de la Unió de Rabassaires. Però els fets de maig del 1937 van portar la Conselleria de Governació i Assistència Social de la Generalitat a modificar la representació, quedant des d'octubre amb 2 consellers d'E. R. C., un de la C. N. T. i un de la U. R. L'alcalde va ser Jaume Corominas i Torrent, pagès de 41 anys, de la Unió de Rabassaires.

A partir del 14 de febrer del 1937 les actes de l'Ajuntament posen només "a Campmajor". El 9 de març del 1937 es va acordar que l'alcalde es faria càrrec de l'ordre públic i es va implantar el racionament del pa, a raó de 250 g per persona. El 14 de març s'acordava recollir el blat sobrant per fer-lo moldre per a les necessitats dels que no tenien farina, i l'11 d'abril es van aprovar els comptes dels boscos.

Malauradament manquen els fulls de les actes des del febrer del 1938 fins al febrer del 1939.

Durant aquests anys, els homes grans de la vall havien de portar el blat, l'ordi, el blat de moro o el fajol als molins de Sant

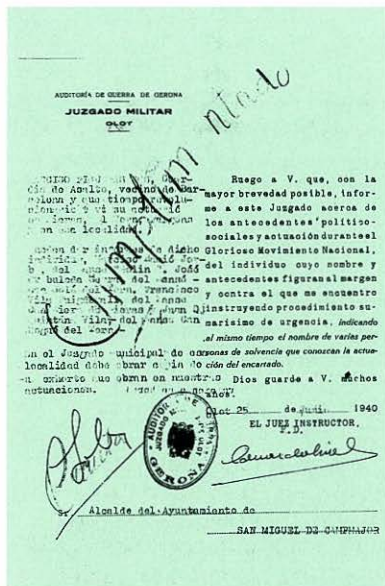
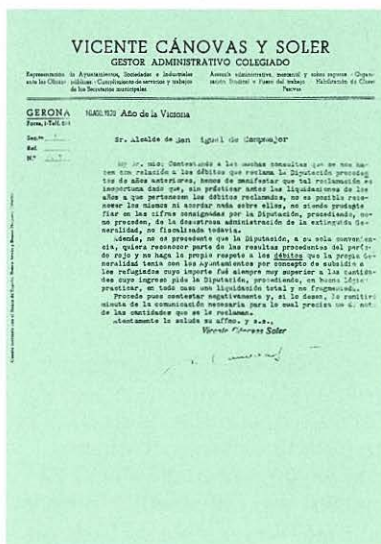
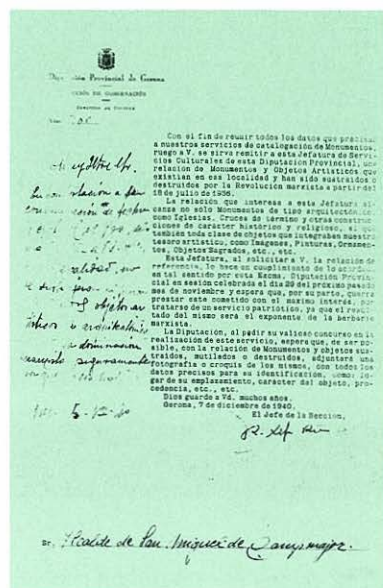
Miquel, de Roca o del Torn de forma convinguda, de nit, a coll o amb l'euga, ja que anar-los a moldre a Banyoles suposava un greu perill. Hi havia qui, com Josep Quintana, va anar al molí de Sant Aniol de Finestres, passant pel Freixe amb dos sacs de 50 quilos a coll. Ara bé, ja havia fet el mateix des de Mieres a Pere Collell, carregat amb un quartà de faves.

Les dones feien bona part de la feina del camp, pastaven el pa i sovint el portaven al lloc on hi havia els homes emboscats. Hi havia dos ramats d'unès 500

ovelles, i alguns intentaven despistar el pastor i emportar-se'n alguna xaia ribera amunt fins a Golany per a poder menjar. Sort que aquells anys les collites van ser força abundoses.

Un altre producte molt preuat era el carbó, que el Comitè de Milícies Antifeixistes havia decidit explotar com en tants d'altres pobles, la qual cosa desesperava en Plantés, el propietari. La necessitat era vital i des de la Coma avisaven els emboscats, que des de la cova de les Heures, quan el tenien a punt d'ésser ensacat, baixaven a endur-se'n en cabassos el que podien.

A cal Ferrer posaven un llençol, que es veia des de Falgons, per indicar que venia algun grup d'escorcoll, i un cotxe es passejava per la carretera de Mieres per tal que ho veiessin des de la part de can Nierga.

Informes sobre fets ocorreguts durant la Guerra Civil.

grup que es va decidir a passar la frontera a peu, allistant-se a l'exèrcit nacional, i un a la legió. Altres que ja no estaven en quintes van posar-se a treballar on van poder al bàndol franquista.

En el moment de la retirada de l'exèrcit republicà van passar per la vall molts grups que demanaven menjar.

Dels que van marxar al costat nacional, es van revenjar tancant els seus pares o familiars pròxims a la presó de Girona.

Els amagats anaven a buscar menjar a les cases de nit i s'havien trobat diverses vegades amb els guàrdies d'assalt, havent-se d'amagar a corre-cuita on podien, però mai els van agafar. Després de tantes trifulgues hi va haver un

LA POSTGUERRA

28

*Les bicicletes van ser
durant molts anys
els vehicles més usats
per moure's amunt i avall.*

70

Segons el comunicat oficial de guerra del Quarter General del Generalíssim a Salamanca del 8 de febrer del 1939, abans de l'alba van arribar les tropes, en marxa ràpida, al monestir del Collell, convertit en presó. Van envoltar-lo i en van sorprendre la guarnició, a la qual van fer molts de morts. Van ser alliberats 260 dones i nens i 125 homes, entre ells diversos caps de l'Exèrcit. Als presoners se'ls havia declarat que serien afusellats a la matinada del mateix dia. Així mateix, es van ocupar tots els pobles del voltant, entre els que hi havia Sant Miquel de Campmajor.

Comencen els racionaments. S'ha d'entregar el blat al Servei

Nacional. El 23 d'agost es fixa una quota setmanal de carn fresca per a consum en 120 kg. I el 8 de novembre es diu que hi ha 6 nens lactants, 5 ancians que se sustenten amb llet i 12 malalts, per terme mitjà, durant un mes. Així mateix es fixen els preus de la carn en canal, que ronden entre les 3,05 pessetes del cabrum adult i les 6,15 del porc, i de venda al públic, que va de les 0,35 pessetes dels ossos del porc a les 10,50 del llong i els ronyons de vedella. Es controla la producció i es recuperen els molins.

El maig del 1940 es fixa el preu de la gasolina en 1,25 pessetes/litre. En aquell moment només hi ha dos vehicles de motor, els de cal

Ferrer i can Rovira, i, a causa de les restriccions, el 1942 se suprimeix el servei que venia fent la T.E.I.S.A. des del 1926. Es planteja com a única solució algun servei de tracció animal.

En aquests anys el jovent va a segar el camp del Rector i les noies fan els gabions.

El 16 de juliol del 1943 es contesta al president de la Junta Consultiva i Inspectora d'Espectacles que a Sant Miquel els únics espectacles que se celebren són balls amb orquestra els dies de la Festa

La carretera de Mieres entre el Molí d'en Plana (a baix) i la Barraca (a dalt) en una postal feta poc després de fer-la.

Major i balls amb acordió o violí una vegada al mes a l'Hostal. I a Sant Martí i a Falgons, els únics espectacles són balls amb orquestra en el dia de la seva Festa Major.

El 25 d'agost del 1945 es fa un ball a càrrec de l'orquestra Pimpinela, el 1948 ja es fa una festa de comiat dels soldats, amb ball i sardanes, i el 1950 se celebra el XI Aniversari de l'Alliberament. Per Sant Miquel es fan tres sessions de ball i s'esmenten les sardanes en el

Comunicat oficial on s'informa de l'entrada dels nacionals al Collell i zona propera.

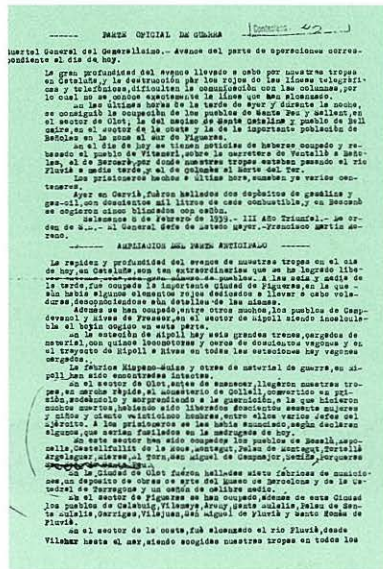
programa de la festa, i es fan dues sessions per Santa Quitèria i l'aplec de Sant Ferriol.

Malgrat que sis persones són empresonades a conseqüència dels fets de la guerra, a només dues, Narcís Hortós i Serra i Pere Plana i Serra, se'ls imputen delictes polítics. Benet Ferrés i Vinyals és víctima de la repressió.

Els maquis també passen diverses vegades anant o venint de la frontera, i es canvien de roba a Roure Gros o a can Brugada, però una vegada s'equivoquen i ho fan a casa de l'alcalde i cap de la Falange, els habitants de la qual han de fer torns per anar a missa.

La Teisa ha estat i és encara l'únic servei públic de transport. La imatge correspon a un vehicle de l'any 1913 a la Puda de Banyoles.

ELS RECURSOS

29

Pere i Benet Vinyals amb un carro de bous. Els bous han estat fonaments durant molts de segles per a la vida camperola de la vall.

72

Antigament els bous i més recentment els matxos i les mules havien estat una ajuda imprescindible per a llaurar, portar els fems i tota mena de productes del camp i del bosc, com el carbó.

Precisament en acabar la Guerra Civil l'alcalde Narcís Ramió exposa en castellà que "durant la dominació marxista els rojos es van emportar dels veïns d'aquest poble uns quinze caps de bestiar mular, tots ells destruïts".

Llavors encara hi havia restes de tres molins fariners (trulls) que no pagaven contribució des de feia anys, i una petita superfície d'oliveres, sobretot al sector de solell de Campmajor, la producció de les quals es portava a Banyoles per a fer oli.

L'any 39 ja es van donar alguns permisos per plantar pins, xops i arbres blancs en el sector de Roca, i s'estipulava que es dedicarien al conreu del blat 900 vessanes.

El 25 de març del 1940 es diu que hi ha 8 ha d'oliveres en producció, 2 d'oliveres joves i 5 quintars d'olives, i durant la collita del 1942-43 es recullen 1.760 quilos d'olives i 321 d'oli. Ja s'autoritza l'organització de batudes del senglar, que no faran més que augmentar fins avui.

El 1943 consten encara 740 habitants de fet i 825 de dret, dels quals 25 són propietaris i 85 arrendataris o parcers, i a més funcionen una ferreria, una taverna i tres bodegues. Els

conreus principals són el blat, la civada, el blat de moro, l'ordi, les patates i les mongetes. Un símptoma de l'activitat que hi ha és que l'alcalde Josep Carreras i Gallostra exposa la seva voluntat de deixar el càrrec, per la feinada que té com a flequer. Carreras va estar ocupant el càrrec des del 29 de desembre del 1939. Com hem dit, a Falgons el 1947 es fan dos dies de festa.

El 17 de juliol del 1948 es declara un incendi als pallers de can Brugada, i molts veïns de la vall ajuden a apagar-lo, per la qual cosa el propietari, com a

Gent bruna, bous, ases, ànecs i porcs es donaren cita davant de la rectoria de Sant Miquel en aquesta imatge que era usual a primeries de segle.

mostra d'agraïment, organitza per al dia 2 d'octubre una festa amb un ofici a Santa Àgata, al matí, i a la tarda una funció eucarística i una audició completa de sardanes a la plaça, amb la cobla Iris de Girona, que acaba amb un castell de focs artificials.

Si comparem els amillaments dels anys 1948 i 1957 ens adonem que són molt semblants. El 1948 declaren un total de 152 persones, de les quals 118 són veïns, que solen tenir entre 1 i 3 bous, un cavall o

un mul per llaurar i 3 vaques i 7 ovelles i/o cabres i 3 porcs de granja com a màxim, i la resta són forasters. Quant al bosc, només es declaren 20 ha de pinedes i 4 d'oliveres, mentre

que se'n declaren 1.201 d'alzinar. I és que el fred del febrer del 1947 les havia mortes gairebé totes. Els veïns declaren en total 1,55 ha de regadiu, 218, 20 de cereals, 3,20 d'oliveres, 462 d'alzinar i 8 de pinedes, mentre que les xifres dels forasters són 1,65 de regadiu, 241,85 de cereals, 0,80 d'oliveres, 739 d'alzinar i 12 hectàrees de pinedes. En el del 1957 declaren 123 persones, de les quals 116 són veïns i 7 forasters. En aquesta època també s'intenten explotar dues guixeres, primer la de can Ginebreda, ja en terme de Porqueres, i després la que encara es pot veure entre la Guàrdia i can Rovira.

Els cereals han estat sempre el recurs principal del poble. Can Cargol amb pallers.

FETS I FESTES RELIGIOSOS

30

*Processó camí
de Sant Miquel.*

74

El 26 de novembre del 1631 el bisbe Garcia Gil i Manrique va donar llicència per fundar a Sant Miquel la confraria del Roser.

Un segle més tard, el rector Tomàs Rovira (1746-1767) descriu la processó que es feia per la festa del Roser, que se celebrava el diumenge de "Pasqüetes" i arribava fins a vora les Cases. En l'any 1790, per assemblea de tota la parròquia, la Festa del Roser va ser agregada a la Festa Major de Sant Miquel de setembre.

L'altra patrona de la parròquia de Sant Miquel és santa Àgata, i amb motiu de la seva diada es feia un cinquenari molt solemne. A més, es feia el novenari

d'ànimes per Tots Sants i el septenari dels Dolors abans de Setmana Santa.

Mn. Josep Castelló, l'any 1934, va sufragar l'habilitació del local d'Acció Catòlica i va organitzar la Federació de Joves Cristians (fejocistes). Durant la Guerra Civil del 1936 al 1939 hi va haver una vintena de sacerdots refugiats, que celebraven missa a la cova o a les cases on estaven, i es van cremar les esglésies i els altars.

Per això, els dies 12, 13 i 14 d'agost de l'any 1939 se celebren unes solemnes festes religioses amb motiu de la reconciliació del poble de Sant Miquel amb la seva església parroquial, en les quals es beneeixen 10 noves

imatges voluntàriament sufragades pels bons feligresos.

L'any 1941 s'estableixen les branques juvenil i infantil d'Acció Catòlica, al febrer de 1946 es predica la primera Santa Missió, i per la festa del Sagrat Cor (juliol) s'organitzen les branques d'homes i de dones. El 19 de març del 1951 es beneeix la bandera del seu Centre Parroquial, amb la representació d'un drama i un sànet per part de la secció femenina de l'Esbarjo Parroquial, i el mateix any se celebra solemnement la vinguda de la Verge de Fàtima. El gener del 1959 se celebra el centenari de Lorda amb una

setmana de prèdiques, i del 24 de febrer al 6 de març del 1960, la segona Santa Missió.

Malgrat que l'assistència als actes religiosos ha sofert -com arreu- una certa davallada, la religiositat es mostra encara en l'ajut quan hi ha un malalt i l'assistència d'algú de cada casa als enterraments i a les festes principals.

Aquests darrers estius no és estrany veure a Godai les tendes que van servir per a la pel·lícula *Bailando con lobos*, de l'Associació Cristiana Evangèlica Betània.

Altrament, a la part més alta de la vall, un ermità i una ermitana d'origen portuguès viuen

respectivament en una humil caseta damunt de la Coma, i en una caravana de fusta, sota l'advocació de la Verge de Montserrat, a l'altre cantó del prat, on hi ha la capella romànica de Sant Natzari.

Antigament cada diumenge les cases que tenien forn portaven uns pans, grossos segons el poder de cadascuna, i les que tenien un difunt recent, quan començava la missa, encenien una candela, que l'anaven a oferir a l'hora de l'ofertori.

Per Nadal els de can Prat, que tenien ramat, quan anaven a adorar el Nen Jesús feien adorar un marrà que portava penjada del coll una esquella molt grossa que encara es conserva. I encara els anys setanta, en temps de mossèn Pius, en Joan de Vidabona el portava guarnit, i anava tanta gent a la missa del Gall que deia la missa a Sant Miquel per a totes les parròquies. Després es fa una xocolatada als baixos de la Rectoria. Pels Reis es fa la cavalcada i per Setmana Santa tothom fa els típics bunyols de Quaresma. El dia del Ram els padrins donen el tortell i el dia de Pasqua hi havia el costum que es podien menjar tots els ous que volguessin.

L'ermità resant en el seu eremitori de Puig Surroca.

Goigs en lloança del gloriós Arcàngel Sant Miquel
Patró de la Parròquia de Sant Miquel de Campmajor

els goigs en honor de l'arcàngel Sant Miquel, que tenen una lletra i una música molt boniques, es canten cada any a l'ofici pel dissabte de la festa major.

El dia abans de Sant Miquel i de Santa Quitèria passaven els gojaires per les cases i el dia de la festa les pabordesses passaven per les cases a l'hora del dinar amb les bacines a recaptar.

iArriba España! ¡Vivo Franco!

Solemnes

Fiestas Religiosas

que el pueblo de

San Miguel de Campmajor

L'Unimog va suposar un important avenç per a treure la fusta del bosc.

76

Possiblement els camins més antics que travessaven la vall no passaven pel mig sinó pels seus extrems i a una certa altura. Un ho feia pel coll de Guixeres i, travessant el rec de Guixeres per un pont medieval del qual encara es conserven les restes, i la riera pel pont romànic de can Prat, anava per Sant Miquel i el pla de la Vinya cap al Crous i Mieres. Un altre des del coll de Pujarnol anava flanquejant cap a Sant Natzari, can Sagnari, can Gifre, la Coma i el Llor fins a Falgons, des d'on, per Mas Ferriol, anava a parar al collet dels Tres Camins i Mieres. No podem oblidar que des del castell de Falgons es domina perfectament aquest camí, que encara es pot seguir força bé.

Es va trobar una dracma emporitana prop de can Brugada, la qual cosa ja indica que era un lloc de pas. Al puig Castellà hi ha restes d'un poblat ibèric, que es comunicava mitjançant senyals amb el de la Palomera. La torre de can Ginestar també sembla de base romana, però va servir sobretot en temps de la Guerra del Francès i les guerres carlines.

A mesura que la vall es va anar poblant de masos i d'esglésies va anar sorgint una trama de camins de ferradura, de bast i missaders, com el que per darrera can Planaferrana anava de Sant Miquel a Falgons.

El 1912 es va fer la primera explanació de la carretera del

Collell, que va rebre una forta sotragada amb la tempesta del 29 de setembre del 1913. L'11 d'agost del 1933 es va fer la recepció de les obres, i el 1961 l'asfaltatge.

El 27 d'abril del 1924 es va acordar sol·licitar el concurs de la Mancomunitat de Catalunya per fer la carretera de Falgons. El 6 de juny del 1943 s'acorda ratificar l'acord del 29 de juny del 1928 de demanar a la Diputació la seva construcció, la inauguració de la qual es faria el 20 de març del 1950,

Inauguració de la carretera de Falgons de l'any 1950.

El mateix any, i no sense resistència, s'instal·la el telèfon públic i un per a un abonat. La ràdio i la televisió van entrant a les cases, i porten molts de canvis en la vida familiar.

Amb la instal·lació d'un reemissor a Rocacorba els anys 80 millora molt el senyal. A finals d'aquesta dècada entren els vídeos i l'any 95 els mòbils, per als quals s'instal·la una antena al Crous. Ara es parla de posar-n'hi una altra per poder escoltar i veure la ràdio i la televisió comarcals.

l'explanació i engravat el 1955 i l'asfaltatge el 1972.

El 23 de gener del 1953 hi ha 180 bicicletes. L'any següent es demana a Franco la reparació de la carretera d'Olot a Banyoles mitjançant una tramesa de fotografies. L'any 1956 Josep M. Fort i Poch compra el primer *Unimog*, vehicle amb tracció a les quatre rodes de la casa Mercedes Benz, que causa un gran enrenou, car serveix tant per treure llenya i fusta del bosc com per a llaurar. En efecte, el 1961 encara hi ha matriculats

139 carros, 133 bicicletes, 43 motos i només 2 cotxes lleugers, 2 camionetes, 1 camió, una furgoneta i un jeep.

El 1961 hi havia matriculades 133 bicicletes.

LA CULTURA

32

Grup de teatre de l'any 1946.

78

El fet d'haver-hi el santuari-col·legi de Santa Maria del Collell tan a prop ha influït en l'ambient cultural del poble. L'activitat cultural ha girat tradicionalment a l'entorn de la parròquia i del teatre del Centre Parroquial.

Ja als anys 30, essent vicari de Sant Miquel Mn. Josep Maria Cervera i Berta, que n'és fill adoptiu des de 1976, hi havia un bon cor parroquial. Ell, però, es va encarregar d'ensenyar el violí al Sr. Esteve Plana i Collellmir, de can Rovira, i va comprar per 50 pessetes el contra baix que tenia el rector de Rocacorba, de manera que van fer un quartet format per ells dos com a violins, Mn. Josep Castelló al contra baix, i Josep Fort i

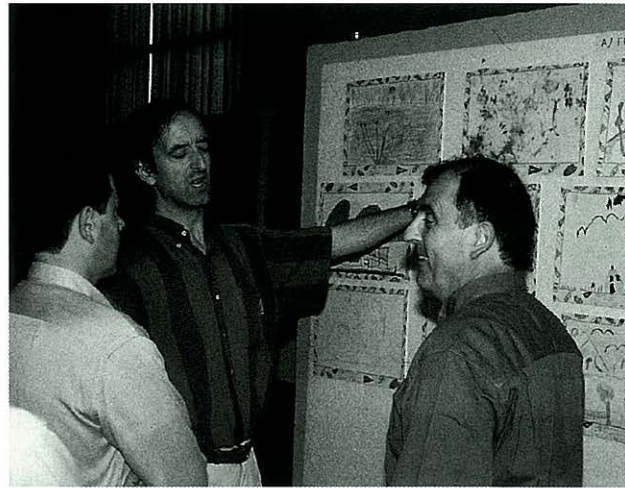
PlanaFerrana, avi de l'autor d'aquest llibre, a l'harmònim. Ja llavors van instaurar el costum de fer cada any una sortida a algun lloc d'interès.

Després de la Guerra Civil també es forma un grup de teatre, que actua per les festes religioses més assenyalades, com Nadal, Santa Àgata, Sant Josep i la Puríssima. Essent rector Mn. Miquel Llagostera i vicari Mn. Josep Vidal, fan un bon grup els germans Bartomeu i Joan Plana, Ventura Puigdevall, Jacint Massegur, Miquel Camós, etc. Representen comèdies com *Per no entendre el castellà*, *En Jacint de can Llatenes*, *El rei Wamba* o *Els dos didots*. També es compra una gramola per ensenyar a ballar sardanes.

Els anys 50, essent rector Mn. Pere Puig, el cor va a cantar a Montagut, Besalú, Borrassà, Mieres, el Torn, etc., i es fan sainets i comèdies per sexes, però ja es representen les primeres obres de teatre mixtes, com *Un embolic de família*, que van a representar a Borrassà, a Besalú i a Sords, on en Lluís Roura fa de Prudenci Poca Cosa com tu, i canta i recita versos. Per a la representació de *Joana d'Arc* fins i tot es fan venir vestits d'època de Terrassa, i per a una altra obra, Josep Franch, el fuster, ha de fer un bagul, on fa de nena morta la Conxita Monell mentre el seu pare, que fa de Rovelló

*Lluís Roura
lliurant el
primer premi
del concurs de
pintura a
Gerard
Capdevila.*

*A la dreta, els
pintors Josep
Estarriola i
Palaujuncà i
l'alcalde.*

als Pastorets, es desfà en llàgrimes.

Es canten caramelles fins a l'any 60 i, a partir del 97. El cor parroquial continua, amb intermitències, fins avui, impulsat aquests darrers anys per Mn. Josep Arges.

L'any 94 se celebren els 1.150 anys de la fundació de Sant

Martí amb una exposició de quadres de Josep Estarriola i fotografies antigues, diverses xerrades sobre els estanys i la història del poble, un ofici solemne amb actuació, al final, de la Coral Vergelitana, i un concert de música tradicional a càrrec del grup d'Olot El Til·ler. El gener del 96 es crea la

comissió de Cultura, que ve organitzant la vigília de l'aplec de Santa Quitèria un concurs de pintura, exposicions de quadres de Josep Estarriola i altres pintors vinculats amb la vall, una exhibició de *bike trial* i una lectura de poesies per part de l'autor d'aquesta monografia, i durant l'any diverses xerrades i caminades. Des del 96 es torna a utilitzar el teatre, i el 97 es comença a publicar la revista *Golany* dues vegades a l'any.

També s'han organitzat diverses caminades per conèixer millor la vall i portar la Flama del Canigó.

*El grup de caramelles
dirigit per Gerard Capdevila,
a Can Pardoí.*

L'ENSENYAMENT

33

*Escolars de Sant Miquel
l'any 1950 amb els mestres
Pere Mas i Manuela.*

80

Primítivament el devien fer els rectors de les parròquies.

Des del segle XIX l'escola era a can Llabert, però el 15 de juliol del 1923 l'Ajuntament va acordar acudir a l'Estat per a la construcció de les escoles nacionals de nens i nenes, i es va comprometre a adquirir un solar adequat.

L'any 1931 hi havia de mestres Pere Famada i les germanes Agustina i Agneta Castanyer, que ensenyaven de lletra i a cosir respectivament, i al 1934 Damià Alsina. De tots es conserva un bon record.

El 10 de maig del 1936 es va acordar novament fer un edifici per a l'escola unitària de nens i

nenes i un altre per als mestres, projecte que va quedar interromput per la guerra.

Durant la Guerra Civil es va habilitar la rectoria com a escola. El 10 de maig del 1943, dels nois entre els 7 i els 21 anys, 57 assisteixen a l'escola, 72 treballen al camp i 6 serveixen a l'exèrcit. El juny del 1949 es comptabilitzen encara 55 analfabets de les edats compreses entre els 13 i els 40 anys, dels quals 37 són dones i 18 homes.

Si bé el 30 de març del 1941 l'Ajuntament acorda una vegada més fer les noves escoles, la primera pedra no es posa fins al 20 de desembre del 1952. S'inauguren solemnement per la

Festa Major, el primer d'octubre del 1953.

Com es repetirà en les següents visites, en la del 15 de març del 1948 l'assistència a classe és irregular, ja que dels 23 nens aquell dia només n'hi ha 17. El curs 1953-54 se superen els 30 alumnes, però només uns 25 assisteixen a classe.

En la visita de l'11 de novembre del 1957 es diu que el Sr. Ribas, que és un mestre experimentat, a poc a poc es va deixant portar per l'ambient i permet que els nens s'expressin en la llengua

vernàcula, amb gran perjudici de l'aprenentatge de l'idioma oficial; i en la del 2 de desembre del 1959 es diu que l'obertura d'una escola parroquial a Falgons ha determinat una disminució en el nombre d'alumnes matriculats a 21, amb una assistència, aquell dia, de 18 nens.

Als anys 60 cada curs es canvia de mestre, que solen ser joves, amb el consegüent perjudici per a l'alumnat, però en canvi l'assistència a l'escola és gairebé completa. El 26 d'octubre del 1971 hi ha 28 alumnes, però 18 són de Falgons i 7 han començat aquest any perquè s'ha hagut de tancar l'escola d'aquest poble. Ja es comença a notar el despoblament, que portarà a unificar les escoles de nens i nenes.

Inauguració de les escoles nacionals l'any 1953. Llavors hi havia uns 30 alumnes.

El curs 76-77 es fa la concentració dels i de les alumnes de segona etapa a les noves escoles nacionals de Banyoles. El 95 es fan obres a les escoles de Sant Miquel i

s'habilita una aula per a guarderia, on acudeixen també alguns infants de Mieres, però en el curs 96-97 s'ha de tornar a interrompre el servei de guarderia per falta d'infants.

És en la setmana cultural d'aquest curs, però, que els alumnes dirigits per Josep Estarriola realitzen el mural que recorda els faraons egipcis.

Escolars de Sant Miquel el curs 1997-98.

*Jugant a la petanca.
Aquest esport ha entrat
amb força aquests
darrers anys al poble.*

82

Des dels anys 30 que hi ha força afecció al futbol. Josep Carreras i Gallostra compra les camisetes del primer equip i Jaume Tubert i Masoliver juga força temps a l'Atlètic d'Aviació, antecedent de l'Atlètic de Madrid.

El camp era primer on ara hi ha can Cargol. El 3 de maig del 1953 es constitueix el Club Esportiu Sant Miquel i s'arrenda, mitjançant un lloguer de 600 pessetes l'any, un terreny del Molí de Sant Miquel, que s'inaugura el 19 de juliol amb l'actuació de l'orquestra Ibèria de Girona. S'hi juga fins al 56 amb resultats força satisfactoris.

Després es juga un temps en un erm prop de can Plana de

Falgons fins que, el 1971, en vista de la gran afecció al futbol dels joves de Sant Miquel i de Falgons, es decideix fer un camp a la roureda de l'Estany, per un lloguer anual de 1.000 pessetes, amb una quota per als socis de 15 pessetes al mes, i que s'inaugura el 20 de juny del mateix any. Als anys següents s'hi juga el campionat de l'Amistat amb 8 equips més, i el 1976 el segon trofeu de la Unió.

El primer de juliol del 1977 s'arrenda el camp de l'Hostal, per 5.000 pessetes l'any, i es comença a jugar a tercera regional, en els grups de la Garrotxa o de Girona. Les temporades 83-84, 84-85, 95-96 i 97-98 són excel·lents, ja que en ambdues es classifiquen

en tercer lloc, i la primera empatats amb el segon, tot i competir amb equips de poblacions molt més grans i importants. També participen en els torneigs de Porqueres, en què guanyen Camós, Fontcoberta, Santa Pau i Serinyà.

Els primers anys, gairebé tots els jugadors eren del poble, però ara només n'hi ha 5. S'han destacat els germans Josep i Ferran Darné, el primer dels quals també ha jugat amb el Banyoles i el Figueres, a part de Josep Fort

i Melció Casals "Sion" a la defensa i Ventura Camós a la davantera. Dels de fora, s'han destacat Josep Orri com a porter, a més de Lluís Oliveras, Josep Colomer i Lluís Duran. Però el fet més important és el suport de la població local, amb uns 80 socis. Per Santa Quitèria, en Lluís Roura o en Josep Estarriola regala un quadre que se sorteja junt amb altres.

La cacera ha estat i és encara una de les afeccions preferides dels homes del poble. El porc senglar és ara l'espècie més abundant. Per la Festa Major de l'any 52 s'organitza el primer concurs de tir al plat, que aquests darrers anys ha tingut molta participació forana. El 65 també se'n fa un per l'aplec de sant Ferriol.

Des del 91 que l'Associació de joves de la vall de Sant Miquel de Campmajor organitza, el segon cap de setmana de juliol, les 24 hores de futbol sala, amb notable participació. La pista

Cada any per la festa major es fa una tirada al plat que assoleix una gran participació.

83

esportiva, inaugurada el 90, serveix normalment per als alumnes de l'escola. L'any 95 s'inaugura la pista de petanca, on s'han fet diversos concursos, i pràctica esportiva amb un bon nombre d'assidus afeccionats de diverses edats. L'any 97 es fa a Roca una prova del Campionat de Catalunya de *bike trial*, amb una gran participació, i el 98 una etapa de la III volta al peu de l'Estany en BTT.

Equip de futbol de la U. E. Sant Miquel de Campmajor que va quedar classificat en tercer lloc la lliga de 1983-84 i 84-85.

ELS ANYS DE LA DEMOCRÀCIA

35

*Mesa electoral de les primeres
eleccions de la Democràcia,
l'any 1977.*

84

Celebrades les primeres eleccions municipals democràtiques, Esteve Plana i Rovira pren possessió de l'alcaldia de Sant Miquel de Campmajor el 19 d'abril del 1979, i és reelegit el 1983 i el 1988.

Durant aquests anys es fa el pavelló esportiu i s'arranja la carretera de Santa Quitèria i el local social del Sindicat, es reforça la llera de la riera, s'informatitza l'Ajuntament, i es fa part de l'electrificació i instal·lació de telèfons rurals.

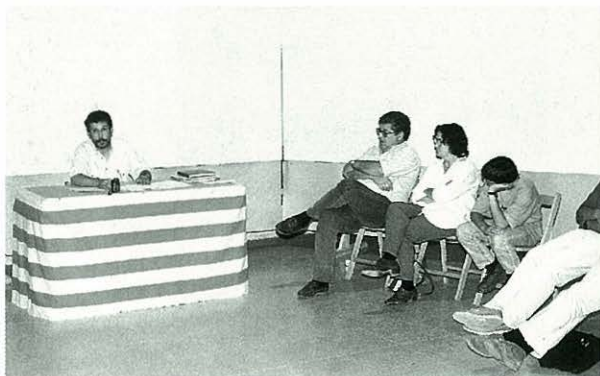
Però en la convocatòria del 1995, a més de la llista de Convergència i Unió, se'n presenta una altra per Esquerra Republicana, que en conjunt suma més vots i, encara que la

persona més votada és Esteve Plana i després Josep Fort, com que la llista d'E. R. C. treu tres consellers i així ho havien acordat, escullen per alcalde Jordi Graells i Pané.

Ara bé, com que es va produint un deteriorament progressiu del funcionament de la Institució fins a provocar una manca de governabilitat, el 3 d'abril de 1996 els altres dos regidors d'E. R. C. -amb el suport d'Isidre Batlle, que s'havia presentat amb Esteve Plana- prenen la difícil decisió de presentar una moció de censura constructiva en la qual proposen per alcalde Josep Fort i Olivella. Després de múltiples declaracions als mitjans de comunicació i una reunió informativa de l'alcalde al

local del Sindicat, no es debat en ple fins al 17 de juny. Finalment, Fort és elegit alcalde.

En aquest nou període s'ha realitzat l'arranjament de les dues aules de l'escola, de l'Ajuntament, d'un local per a Arxiu Municipal i d'un altre per a sala de reunions al costat d'aquest, i d'una barbacoa al costat del Sindicat, que ha propiciat un increment notable de les celebracions de tota mena que ja es feien en aquell local, com per exemple l'Homenatge a la Vellesa, que se celebra per primera vegada amb una gran participació per la festa de Sant Martí de l'any 1997.

El segon alcalde del període democràtic, Jordi Graells i Pané, que va ser objecte d'una moció de censura l'any 1997, defensant la seva actuació.

En el terreny econòmic, aquests darrers anys han proliferat les explotacions dedicades a la domesticació de cavalls de muntar. La darrera que s'ha instal·lat s'ha especialitzat en

l'ensenyament i teràpia de la psicologia del cavall, de manera que hi acudeixen cada estiu més d'un centenar de genets de tot el món.

El local del Sindicat serveix ara per fer-hi menjar i exposicions. Aquesta correspon a la de Josep Estarriola dels 1.150 anys de l'església de Sant Martí.

Després de l'arranjament de les dues aules de l'escola, de l'Ajuntament, d'un local per a Arxiu Municipal i d'un altre per a sala de reunions al costat d'aquest, i d'una barbacoa al costat del Sindicat, ara els reptes que es presenten són l'aprovació de les normes subsidiàries, l'arranjament dels camins, l'acabament de l'electrificació, la restauració de les esglésies i un desenvolupament harmònic del turisme, per tal que el jovent que vulgui pugui quedar-se al poble i aquest tingui un futur tan bonic com el seu passat.

La comissió de Cultura organitza caminades per conèixer millor la vall. Aquesta correspon als prats de Sant Nicolau.

LES COQUES DE SANTA QUITÈRIA

Les pabordesses van fins a l'església de Sant Quitèria portant damunt el cap en paneres guarnides les coques per beneir.

Aquesta santa és invocada contra la ràbia, i se la representa amb la palma del martiri i portant un dimoni lligat pel coll. En els seus goigs es llegeix la següent quarteta:

**“Puig goseu de glòria tanta
Verge i Màrtir gloriosa,
gardeu-nos, Quitèria Santa
de la ràbia gloriosa”.**

El fervor dels habitants de Campmajor per Santa Quitèria és molt profund, i resta palès en el gran aplec que es fa en el seu honor el dia 22 de maig, o un diumenge a final d'aquest mes.

Gaudeix de gran renom a tota la comarca el sacramental anomenat “les coques de Santa Quitèria”. És un cerimonial que, mitjançant la benedicció del pa beneït, que després poden

La comitiva surt de la Canova i es dirigeix cap a l'església per celebrar el concorregut ofici de l'aplec.

menjar tant les persones com els gossos, es perdonen els pecats i s'augmenta la gràcia.

Es tracta d'uns petits discs rodons, quasi tan prims com hòsties, fets de farina i aigua, sense llevat, en la preparació dels quals col·labora la majoria de les dones i joves del poble, i que es fan el dia de Sant Isidre.

Antigament, quan encara es feien servir els forns casolans, es pastaven a mà i es coïen a casa. Ara es fan a can Rovira.

És molt significatiu el seu modelat. Amb tisores es retalla la vora en forma de serrell, es fan una espècie de dents per a recordar les dels gossos, contra les mossegades dels quals es beneeixen, i es mengen si hom té bo el dentat, ja que són força dures. En èpoques passades es

*Joan Darné i Joaquim Pratsavall
pastant les coques.*

*Les dones del poble elaboren les coques,
que tenen tot voltant unes dentetes retallades
significant les dents dels gossos.*

dibuixava en les reservades als clergues un bonet, a manera de corona, amb les quatre puntes.

Abans de la missa, surten en processó de la Canova les joves pabordesses, vestides de pagesetes, amb les paneres engalanades que contenen les coques damunt el cap, acompanyades dels pabordes amb els ciris, les autoritats i l'orquestra, que toca una marxa fins arribar a l'església.

Després es reparteixen, pagant la voluntat. Abans d'assaborir-les, i per a gaudir dels favors de la santa, el costum imposa, però, el res d'un parenostre.

Ara bé, hi ha qui creu que són una reminiscència d'un antic culte solar transformat pel catolicisme, com tants d'altres.

Anys enrera, les pabordesses anaven a les cases a buscar flors i guarnien l'església i la portalada amb una garlanda, a més de les paneres.

Ara cada any es porta una mostra de les coques de Santa Quitèria a la fira de l'All de Cornellà del Terri, que desperten una gran curiositat per part del públic assistent.

En el volum de la *Geografia General de Catalunya* dirigida per Francesc Carreras i Candi dedicat a Girona i escrit per Joaquim Botet i Sisó cap al 1920, hi figura com a escut municipal una coca de cinc dents, amb la llegenda "Sanctum Michaellem" tot voltant. Altrament, per la Festa Major del 1976 Mn. Pius Masvidal dóna notícia de la troballa de l'antic escut, que consistia en una margarida de pètals d'argent i botó d'or sobre fons vermell, possible adaptació d'aquest.

L'APLEC DE SANT FERRIOL

36

*Els participants
a la cavalcada
posant-se els vestits.*

88

Aquest sant era militar i va arribar a tribú, resident a Viena, ciutat de l'antiga Gàl·lia. En temps d'una furiosa persecució contra els cristians, el governador el va cridar i li va manar que oferís encens a falses divinitats. Ferriol, que havia estat sempre un model d'obediència, es va mostrar irreductible en aquest punt. Amb santa valentia va refusar cometre aquell acte d'idolatria. Davant la seva negativa va ser empresonat, assotat cruelment i, al final, li van tallar el cap. Era l'any 304.

El seu culte va ser introduït a Falgons pels monjos que van colonitzar la vall, però va contribuir poderosament a difondre'l el fet que Guillem

Galceran II de Cartellà va oferir a la parròquia les relíquies del sant quan va tornar de Sicília, cap al 1323.

El 1687 ja tenia un altar, i l'aplec ja se celebrava l'any 1720, ja que sabem per una nota del rector Isidre Prats que es donaven "dit dia, dels diners de la Confraria, catorsa Reals plata per los capellans que cantan al ofici i van a la professó".

Durant la Guerra Civil es perden les relíquies, però de seguida es torna a celebrar l'aplec, un cop demanats els permisos corresponents. El 1942 el ball es fa a cal Sabater. Els anys següents ja es fan els balls a fora, i el 1947 es fan dos dies de festa.

Primer la gent hi anava a peu, però després de fer la carretera (1951), hi van començar a acudir cotxes i autocars de Banyoles, de manera que alguns anys els guàrdies urbans van tenir força feina a posar ordre.

Mn. Martíà Torres és l'autor d'aquest primer impuls, però són Mn. Pere Caselles i Mn. Pius Masvidal els que arrenquen definitivament l'aplec, portant unes relíquies de França, i endegant la comitiva medieval, amb la qual s'evoca de forma viva i visible l'arribada del baró i

la tramesa de les relíquies al capellà del poble, que no ha deixat de fer-se fins avui. Alguns anys hi han participat les principals autoritats civils i eclesiàstiques provincials.

Una comitiva formada pel cavaller Galceran, el seu fill, el seu nét i nobles que l'acompanyen, a cavall; vassalls, llancers, alabarders, i un abat que sosté, entre finíssims encaixos, el preuat tresor, a peu; i dos heralds que, muntats sobre corsers ricament guarnits, precedeixen el grup obrint la marxa, surt del castell de Falgons i es dirigeix cap a l'altar on ha d'oficiar-se la missa. Allà, de genolls, el senyor de Cartellà, paper que

va fer durant molts anys Gabriel Busquets, ofrena la sagrada arqueta dient: "Recordeu, Pare, rebeu en vostres mans, més dignes que les meves, eixes relíquies de sant Ferriol, cavaller i màrtir de Crist".

El clergue respon: "Que el fill en sia lloat per sempre; que guï les vostres passes pels camins de la virtut i de la justícia i sostingui el vostre braç victoriós pel triomf de la Pàtria i de l'Església". Després de la missa, que es fa a la plaça, els músics toquen dues sardanes i, havent dinat, sis més. La gent solia emportar-se'n el dinar i el coïa escampant-se pels voltants de

Gabriel Busquets i els cavallers anant cap a la plaça.

l'església, però els darrers anys, arran de la llei contra els incendis, se sol fer una arrossada col·lectiva.

Sempre hi acudeix la parada del conill i, per completar la celebració, els anys 96 i 97 alguns joves del poble hi han organitzat a la tarda un torneig medieval, que li ha acabat de donar color i emoció.

Eslògan de benvinguda a l'aplec de Sant Ferriol.

LA BÓTA DE SANT FERRIOL

Al final de la missa es dona un brot de romaní.

És molt coneguda a la comarca la fantàstica llegenda existent sobre la vida d'aquest sant, venerat a Falgons, i que diu així:

És sabut que sant Ferriol fou un temible capità de lladres. Saquejava, robava i matava tot aquell qui li sortia al pas.

Un dia, en assaltar un vianant, es va assabentar que aquell home buscava un padrí per al seu fill acabat de néixer. Ferriol, que no tenia ningú en aquest món, es va enternir amb la idea i va acceptar aquest càrrec.

Tanmateix, al cap d'un any més o menys va morir el petit. Aquest fet va commoure tan pregonament el seu esperit que va voler canviar de vida. El vell sacerdot que va rebre la seva confessió li va manifestar que no el

L'església de Falgons alberga des de fa sis segles les les relíquies de sant Ferriol.

podia absoldre dels seus pecats si no li prometia que, en el futur, no cometria més actes de pillatge ni de salvatge vandalisme.

Així ho va fer Ferriol, i en ajuntar-se de nou amb els companys de quadrilla els va exposar els seus escrúpols sobre la mala vida que portaven. Els seus subordinats, estranyats de sentir-lo parlar així i temorosos que els delatés, el van matar -alguns asseguren que no sense abans donar-li turment- i van enterrar el seu cadàver sota les bótes de vi, a l'hostal del poble.

El taverner, que no sabia res d'aquell crim comès a casa seva, al cap de cert temps es va adonar que, al terra on hi havia la bota, sortia un braç, la mà del qual, amb un dit estès, tocava el barril.

Els homes del poble portant la imatge de Sant Ferriol.

Va excavar en aquell lloc i va trobar el cos incorrupte de Sant Ferriol, nibat de llum.

Al cap de pocs dies es van reunir en aquella taverna diversos parroquians, els quals, sorpresos, van comprovar que el vi d'una ampolla que anaven buidant no s'acabava mai, per més que en beguessin. I van atribuir aquell cas a un miracle de sant Ferriol.

Cada any per l'aplec de Sant Ferriol se sol ballar després de la missa la sardana *El ball de Sant Ferriol*, que recull la música d'aquest ball. A la lletra, s'hi diu allò de "el que no vols per tu no ho vulguis per als altres, / el que no vols per tu no ho vulguis per ningú".

La mainada de l'escola també han après a ballar el ball de Sant Ferriol i l'han mostrat als

seus pares en la festa de final de curs de l'any 1997 i sortint de l'ofici de Sant Martí de 1998, en el marc del I Homenatge a la Velleja que s'ha fet al poble.

La Vall de Campmajor pel seu clima no ha estat mai país de vinya, però, no obstant, en segles passats, principalment per la pressió dels senyors eclesiàstics, s'hi havia conreat, i encara es conserven dos llocs, coneguts com el pla de la Vinya, en un dels quals hi havia hagut una casa, i una altra feixa dita la vinya d'en Guerra, i en algunes de les cases encara hi ha alguna parra.

La gent de la vall s'ha mostrat sempre acollidora i de bons costums, i sempre té un mos de pa i un trago de vi a disposició del vianant assedegat de pau i tranquil·litat.

EN LLUÍS ROURA

37

*Lluís Roura i Joan Fort
en l'estudi actual
del pintor a l'Escala.*

92

Neix a la Casota, una casa de pagès petita i humida situada a tocar la carretera de Falgons, el 5 de desembre del 1943. Tal com ell mateix explica, “la mare portava tres dies molt greu abans del meu naixement. Eren temps de misèria i privacions, i anar a una clínica era jugar-se-la per aquells camins de carro. Plovia a bots i barrals. Finalment arribà el metge de Mieres, el doctor Verdaguer, que era el de tota aquella comarca, moll com un ànec, renegant, amb la seva tartana. L'acompanyava el seu fill Miquel, l'actual metge de Mieres, que era el primer part al qual assistia. Diuen que vaig néixer més mort que viu. Com que la cosa anava de mal en pitjor, i, naturalment, una

incubadora, que era el que els feia falta, era somniar truites, al bon metge se li va acudir la solució de pujar al sostre i treure dues teules, escalfar-les a la vora del foc i mentre una servia de bressol l'altra la posaren a sobre meu com a tapadora. Com que creien que se'ls quedaria a les mans, decidiren batejar-me allà mateix. Ho va fer el mateix Verdaguer, i el padrí va ser el seu fill Miquel.” La seva mare mor quan ell té 8 anys.

Va a escola a Sant Miquel, on no destaca pas gaire. Mentre ajudava a casa seva a guardar el bestiar li agradava tocar el flabiol, l'harmonica, cantar i llegir poesia. Mn. Joan Prat li parla de pintors com Van Gogh, Monet i Cézanne.

Als 15 anys comença a anar en bicicleta a l'Escola Municipal d'Arts i Oficis de Banyoles, que dirigeix Joan de Palau. El 1960 ja guanya el primer premi de dibuix lliure a Banyoles i pinta el primer quadre a l'oli, dedicat a casa seva. Mercès a la insistència del seu cunyat Ramon Turon, el 1963 pot anar a la Llotja de Barcelona, on treu el número 1 cada any i la beca corresponent.

De l'any 65 al 75 participa en molts concursos de pintura ràpida arreu de l'Estat i guanya 70 primers premis. Destaquen el segon premi de dibuix a la biennial de l'Esport i Belles Arts

del 1967 i la medalla d'honor del premi de pintura Comtessa de Barcelona del 1981, de mans de la reina Sofia.

El 1974 fa la primera exposició individual a Madrid i el 1975 a Barcelona. Des del 1985 exposa diverses vegades a Caracas, a més de Ginebra, Basilea, Miami, Viena i Sant Petersburg (Rússia).

L'any 75 s'estableix a Banyoles, el 78 a Vilabertran i el 92 a l'Escalada, des d'on pinta l'Empordà amb tots els seus matisos i colors, però amb una vivesa que el fan únic. El 1979 pinta *Les quatre estacions*, de gran format, i el 1984 il·lustra *Els pobles de l'Empordà*, de Montserrat Vayreda, llibre al qual han seguit, entre altres, *El món de la Costa Brava*, de

Jaume Pol i Girbal, el 1986; *Empúries-Olímpia*, de Josep Valls i Dimitri Papascanos, i *Camprodon. Una vall del Pirineu*, de Baltasar Porcel i Mn.

Dos quadres de Lluís Roura en l'exposició col·lectiva de pintors vinculats amb el poble que es va fer per Santa Quitèria de 1997.

Julia Pasqual, el 1993. El 1995 pinta diferents quadres de gran format, un d'ells des dels Àngels, i celebra els 25 anys de la seva primera exposició individual a Vic.

Fruit del seu viatge a Terra Santa i de la forta impressió que li causà, està duent a terme un important projecte de pintura mural a l'església de la Sagrada Família de Banyoles que vindrà a culminar la seva brillant trajectòria pictòrica.

Lluís Roura explicant la seva trajectòria al seu poble natal l'any 1997.

Bibliografia

Per a la realització d'aquest llibre s'han consultat els llibres d'actes i la correspondència de l'Arxiu Municipal de Sant Miquel de Campmajor, el Llibre de Visites d'Inspecció de l'escola de nens i el llibre d'actes del C. D. Sant Miquel del 1953 al 1976. També s'ha examinat els llibres de Visites Pastorals de l'Arxiu Diocesà de Girona, a més dels microfilms del llibre d'òbits III i IV (de 1705 a 1884) d'aquella parròquia, i el Llibre dels molins i alguns documents en pergamí i en paper del Collell, de l'Arxiu Històric de Girona i de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

A tot això cal afegir-hi la bibliografia consultada, que ha estat, principalment, la següent:

BENTAVOL Y HURETA, Horacio: "Hidrología superficial y subterránea de la provincia de Gerona. Estudio sobre los lagos y manantiales de Bañolas, Espolla y San Miguel de Campmajor", *Boletín de la Comisión del Mapa Geológico de España*, Madrid, 1910, pp. 129-208.

COLL COMERMA, Dolores: *La Toponímia de Sant Miquel de Campmajor*. Girona, 1977, mecanografiat.

CONSTANS I SERRATS, Lluís G.: *Historia de Santa Maria del Collell*. Girona, 1954.

CONSTANS I SERRATS, Lluís G.: *Diplomatari de Banyoles*, 6 volums. Banyoles, 1985-93.

CORNELLÀ I ROCA, Pere: "La contribució dels ajuntaments de la comarca del Gironès durant la Guerra Civil", a *La Guerra Civil a les comarques gironines (1936-1939)*. Quaderns del Centre, 2; Girona, 1986, pp. 135-187.

COROMINAS i PLANELLAS, Josep M. i MARQUÈS I CASANOVAS, Jaume: *Catálogo monumental de la provincia de Gerona, fasc. III. La comarca de Bañolas*, Girona, 1972.

GIMFERRER, Jordi: *El pintor Lluís Roura*. Monografies Empordaneses. Sèrie Artistes; Figueres, 1980.

MASVIDAL, Pius: *Amunt els Cors. Full parroquial de les parròquies de Sant Miquel de Campmajor i Sant Vicenç de Falgons*, 1972-83.

MORET I MARGUÍ, Jordi: *Estartús, un general de la Garrotxa. Vida i costums*, Olot, Alzamora, 1992.

MUNDET I GIFRE, Josep M.: *La primera guerra carlina a Catalunya. Història militar i política*. Montserrat, 1990.

PALLÍ I BUXÓ, Lluís i TRILLA I ARRUFAT, Josep: "Morfogénesis del valle de Sant Miquel de Campmajor", *Acta Geologica Hispanica. Homenatge a Lluís Solé i Sabarís*, t. 14, Barcelona, 1979, pp. 451-456.

SANZ PARERA, Miquel: "Estudi hidrogeològic de la Conca Banyoles/Garrotxa", *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles 1980-1984*, Banyoles, 1985, pp. 171.-250.

VICENS I VIVES, Jaume: *El gran Sindicato Remensa (1488-1508). La última etapa del problema agrario catalán durante el reinado de Fernando el Católico*. Madrid, 1954.

VICENS I VIVES, Jaume: *Historia de los Remensas (en el siglo XV)*. Barcelona, 1ª edició de butxaca, 1978.

VILARDELL I VAQUÉ, Joan: "Baixa Garrotxa. Notícia d'un molí fariner medieval a la Vall de Campmajor", *Fulls informatius de la Mancomunitat de l'Estany*, núms. 11 i 12, Banyoles, abril 1986.

Procedència de les fotografies i il·lustracions

Les fotos de les p. 8, 11 a, 14, 26, 40 i 50 són d'Ernest Costa i Villegas; les de les p. 11 c, 13 a, 23 dalt, 27 baix, 37 alt, 39 alt, 42, 43 baix, 45 dalt, 47 dalt, 49 dalt esq., 51 baix, 52, 55 dalt i 64 a, són de Francesc X. Butinyà, i les de les p. 12, 31 baix, 44, 64 b, 68 i 84 són de Mn. Pius Masvidal (Arxiu Municipal de Sant Miquel), la de la p. 81 baix és d'Alberto de Satrústegui (arxiu escola) i les de a p. 87 de l'Arxiu de Francesc Villena i Segura.

Les fotos de les p. 20, 54, 55 baix, 65, 70, 72, 76, 77, 81, 86 a i 89 baix de Josep M. Fort i Poch i les de les p. 9, 10, 11 a i b, 13 b i c, 16 a, 17, 18 a i b, 19 a i b, 21, 22, 23 baix, 24, 25 baix, 27 dalt, 28, 29, 31 dalt esq., 32, 33, 34, 35, 36, 37 baix, 38, 41 dalt esq. i baix, 46, 47 baix, 49 dalt dret i baix, 51 dalt, 53 dalt, 56, 57, 58, 59, 61 baix, 62, 63, 66, 67, 79, 82, 83 dalt, 85, 86 b, 88, 89 dalt, 90, 91, 92 i 93 de Joan Fort i Olivella.

Les fotos de les p. 41 dalt dret i 45 baix són cedides per Josep M. Mundet i Gifre, la de la p. 71 baix per Francesc X. Butinyà, la de la p. 78 pels germans Ramió i la de la p. 80 per Joan Darné, la de la p. 81 baix per Melció Casals, i la reproducció del retrat de Francesc Rovira és

cedit per la família Plana - Rovira.

Les fotos de les p. 7, 25, 30, 31 dalt esq., 48, 60, 71, 73 i 74 són d'autor desconegut.

L'esquema de la p. 53 és de Joan Vilardell i els docs. de les pp. 69 i 71 de l'Arxiu Municipal de Sant Miquel.

Agraïments

Vull agrair la col·laboració de la gent gran del poble, especialment de Josep Darné, Núria Quintana i Maria Vinyals, així com del Sr. Erundino Sanz, que m'ha orientat en la part de geologia, i de Dolors Coll, que m'ha precedit en la tasca d'escriure sobre Sant Miquel.

Quaderns de la Revista de Girona

és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: *Guies*, en vermell, i *Monografies locals*, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present de les ciutats i dels pobles gironins, amb especial atenció a l'època contemporània.

Monografies locals

Darrers títols publicats

Olot

per Jordi Canal i Morell

Llegendes i misteris de Girona

per Carles Vivó

Palafrugell

per Xavier Febrés

La Jonquera

per Albert Compte

La Cellera de Ter

per D. Pujol i Ll. Llagostera

Cassà de la Selva

per E. Bagué, O. Gutiérrez i J. Carreras

Hostalric

per M. Duran, J. Juanhuix i R. Reyero

Figueres

per A. Romero i J. Ruiz

Crespià

per J. Busquets

Lloret de Mar

per Joan Domènech

Banyoles

per J. Grabuleda i J. Tarrús

Puigcerdà

per Sebastià Bossom

Begur

per Lluís Costa

Viladrau

per M. Feliu, I. López, X. López i Ll. Pagespetit

Camós

per M. Duran

Camprodon

per Sílvia Planas

Maçanet de la Selva

per El Taller d'Història

Sant Jordi Desvalls

per S. Planas i N. Puigdevall

Ribes de Freser

Per Miquel Sitjar

Salt

per X. Alberch i J. Burch

Sant Joan de les

Abadesses

per J. Albareda i J. Ferrer

La Vall de Bianya

per J. Murlà Giralt

Capmany

per A. Egea i M. Roig

Gualta

per Ramon Alberch

Platja d'Aro

per Pere Barreda

La Vajol

Albert Juanola

Vilobí d'Onyar

per Dora Santamaria

Vilafant

per J. M. Bernils

Osor

per F. Bruguera i N. Ramió

Maçanet de Cabrenys

per Pere Roura i Sabà

Santa Coloma de Farners

per J. T. Grau, J. Mestre i R. Puig

Riells i Viabrea

per Jordi Collell i Carme Escudé

Siurana d'Empordà

per Antoni Egea i David Pujol

Les Lloses

per J. Gordi i R. Llimós

La Vall de Campmajor

per Joan Fort

Propers títols

Santa Pau

per Salvador Reixach

Guies

Darrers títols publicats

Els jueus a les terres gironines

per Ramon Alberch i Narcís Jordi Aragó

Rutes d'art sacre (1939-1985)

per Josep Maria Marquès

Les havaneres,

el cant d'un mar

per Xavier Febrés

Els estanys eixuts

per Josep Matas

El món del suro

per S. Hernández

El Ter

per J. Boadas, J. M. Oliveras i X. Sunyer

Trens i carrilets

per Josep Clara

Canvistes i banquers

per Narcís Castells

Màgiques, pors i supersticions

per Carme Vinyoles

Els volcans

per Josep M. Mallarach

Els indians

per Rosa Maria Gil

Els Pirineus, del

Puigpedrós al Puigneulós

per Josep Clara

Cristians de Girona

per Josep M. Marquès

L'estany de Banyoles

per M. Coma i J. Gratacós

Els rellotges de sol

per M. Gil

Els maquis

per J. Clara

Els monuments megalítics

per J. Tarrús i Júlia

Chinchilla

El pessebrisme

per J. Dalmau i Corominas

La ceràmica

per Andreu Bover

La farga

per Jordi Mascarella

Castells vius

per C. Vinyoles, M. Torns i P. Lanao

La pesca

per J. Sala i J. Domènech

La ramaderia

per P. M. Parés i T. Vilaró

Els protestants

per Josep Clara

La tramuntana

per J. M. Dacosta i X. Febrés

El Montseny

per J. M. Rueda i J. Tura

L'electricitat

per M. Pous i J. Callol

El periodisme

per Lluís Costa

Els glacials

per Jordi Fernández

L'excursionisme

Per Jordi Dalmau

La Girona dolça

per J. V. Gay i N. Puigdevall

Les campanes

per Carles Sapena

La Ciutadella de Roses

per C. Díaz, H. Palou i A. M. Puig

El Teatre

per Pep Vila

Rectificacions

Pàgina 17

– A la columna 1, *Sant Aniol d'Aguja* en lloc de *Sant Aniol d'Aguges*.

Pàgina 29

– Actualment el metge resideix a Banyoles.

Pàgina 31

– El col·legi del Collell tanca el 1998.

Pàgina 44

– El 2010, la població era de 210 habitants.

Pàgina 47

– Alguns masos s'esmenten per primera vegada. Abans o no se'n sabia la data. Són aquests:

– Segle XIII: A Sant Martí de Campmajor, masos Cogul i Fortià (1227); a Falgons, Planters (1293), i a Briolf, Serra (1280).

– Segle XIV: A Sant Martí de Campmajor, masos Busquet, Jofre i Racolta (1323), i ses Cases (1358); a Sant Miquel, Olmera (1322), Costinyola (1327) i Teixidor (1360), i a Falgons, Bertrà, Bruguera, Calvell, Canal, la Coma, Colldavall, Costa, Font, Plans, Puig, Racolta, Roure, Sant Nicolau, Serra i Sitjar (1311), Fontanella (1338?) i Masó (1377?).

– Segle XV: A Sant Miquel, masos Calvera (1402), Pratsavall de Sobre Estany (1426), Safont (1427), Godall,

Samasó, Oliveres i Güell (1441), i Barri (1448); a Sant Martí, Roca (1441); a Falgons, Pont (1448); a Briolf, Roure, i a Ventatjol, el Pou (1427) i l'Aulet (1441).

– Segle XVI: A Ventatjol, mas Costinyola.

– Segle XVII: A Briolf, mas Pla.

– Segle XVIII: A Sant Martí, mas Busquet (1758), Serra (1775, llinda) i cal Guardabosc, i a Falgons, can Pere Collell i cal Sabater (1726).

– Segle XIX: A Sant Miquel, la Casica (1896), i a Sant Martí, can Ripoll (1896).

Pàgina 62

– El molí de can Prat s'anomena *molí de Sant Miquel*, el 1600.

Pàgina 63

– Amb tot, consta que el 1319 Joan Estany i Berenguera tenien, pel paborde de Mieres, els molins d'Avall i d'Amunt, la bassa d'un dels quals vaig localitzar al costat de la riera, una mica més amunt de la Casanova Llorenç i la Casanova Vicenç.

Pàgina 75

– L'ermità ja no hi viu.

Pàgina 85

– Afegir al paràgraf final: El 2010 s'inaugura el nou local de l'Ajuntament i la plaça de les Escoles.

Pàgina 94. Bibliografia

– CAMÓS RAMIÓ, Tomàs: *Història del futbol a Sant Miquel de Campmajor*. Setcases: Gradefajol, 2005.

– CARRERES, JOAN: *La Vall de Campmajor, un secret per descobrir*. Gorbs Edicions, 2011.

– VERGÉS GIFRA, Àngel: *Quin món tan perdut! Històries d'en Xico i d'en Tonet*. Banyoles: À. Vergés, 2010.

Aquest volum apareix amb la intenció d'omplir el buit existent quant a publicacions referides a la Vall de Campmajor. Modestament presentem els trets naturals que la caracteritzen, les llegendes més conegudes i la seva història mil·lenària perquè els seus habitants i visitants la coneguin millor i la segueixin amb cura

Joan Fort i Olivella (Sant Miquel de Campmajor, 1958) és poeta, llicenciat en Història per la Universitat Autònoma de Barcelona i màster en Arxivística per la Universitat de Girona. S'ha especialitzat en Història agrària i del Notariat de la Baixa Edat Mitjana, i Toponímia. Ha col·laborat en la Història de la comarca del Pla de l'Estany i a la Revista de Girona amb diversos articles, cròniques i ressenyes.

MONOGRAFIES LOCALS

Diputació
de Girona

Caixa de Girona